

## บทที่ 4

### ผลการวิจัยและวิจารณ์

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เพื่อวางแผนการพัฒนาชุมชนตามภูมิสังคมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านทรายมูล หมู่ที่ 5 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่” ได้ดำเนินการตามแผนงานที่ได้วางไว้ การที่ชุมชนได้มีโอกาสทบทวนชุมชนของตนเอง โดยผ่านการการศึกษาดูงาน การทำเวทีในลักษณะต่างๆ เกือบทั้งหมดในทีมวิจัย ถือว่าเรื่องที่ตนเองได้มีโอกาสเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมทำ เป็นมิติใหม่ที่ยังไม่เคยเกิดขึ้น การทบทวนเรื่องราวในอดีตทำให้เข้าใจปัจจุบัน เพื่อที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในอนาคต ได้สร้างให้เกิดความเข้าใจ ในการทำแผนพัฒนาชุมชนแก่คนบ้านทรายมูล พร้อมกันนี้ยังได้ศึกษาบริบทชุมชนบ้านทรายมูล ทั้งการเข้าไปสัมผัสในพื้นที่ การใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น การใช้แบบสัมภาษณ์ ทำการสัมภาษณ์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำผู้นำชุมชนศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ในด้านการจัดการชุมชน การถอดบทเรียนซึ่งได้จากการศึกษาดูงาน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รวมถึงประสบการณ์ในชุมชนของผู้นำแต่ละคน จนนำไปสู่การร่างแผนพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูล และได้รับการยอมรับจากคนบ้านทรายมูล โดยการทำประชาพิจารณ์ ท้ายสุดเกิดเป็นโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ เส้นทางที่ได้มาซึ่งโครงการพัฒนาฯ ที่สอดคล้องกับภูมิสังคมบ้านทรายมูล ได้เกิดจากการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ตลอดจนคนบ้านทรายมูลที่ได้ช่วยกันวางแผนพัฒนาชุมชนของตนเอง เป็นเสมือนแผนชีวิตของชุมชนที่จะเดินไปพร้อมกัน ซึ่งเนื้อหาประกอบด้วย

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านทรายมูล

ตอนที่ 2 บทเรียนและกระบวนการจัดทำแผนชุมชนเดิม

ตอนที่ 3 กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเดิม ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ 4 การแปลงแผนพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูลไปสู่การปฏิบัติ

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านทรายมูล

**ประวัติความเป็นมาบ้านทรายมูล**

เดิมหมู่บ้านนี้ยังไม่มีชื่อ แต่คาดว่ามีการตั้งชุมชนมาไม่น้อยกว่า 300 ปี โดยสังเกต

ได้จากวัตถุโบราณ และต้นไม้ขนาดใหญ่ที่มีคนนำมาปลูก เช่นต้นขนุน ต้นมะขาม ต้นพุทรา ต่อมา มีกลุ่มคนเดินทางมาจากลำพูนและสันป่าตอง จำนวน 3 คน คือพ่อหนานปัญญา พ่อหนานต้นและ พ่อคิบ ทั้งสามได้ตั้งสถานที่สำหรับบูชาขึ้นภายในหมู่บ้าน สมัยนั้นมีความเชื่อเรื่องภูติผีปีศาจ จึงได้สร้างศาลเทพารักษ์ขึ้น 2 แห่ง คือ “ศาลเจ้าพ่อต้นโชค” อยู่ทางทิศเหนือ และอีกแห่งคือ “เสื่อ บ้าน” ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ในเดือน 9 (เดือนมิถุนายน) ทุกปี จะมีพิธีเลี้ยงเสื่อบ้าน เพื่อเป็นการขอบคุณที่เทพารักษ์ได้ปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดปีที่ผ่านมา ส่วน ศาลเจ้าพ่อต้น โชคจะมีการทำพิธีเช่นไหว้ในวันที่ 13 เมษายน และวันที่ 16 เมษายน ของทุกปีก็จะมี พิธีส่งเสื่อบ้าน เพื่อส่งสิ่งชั่วร้าย ภูติผีปีศาจวิญญานให้ออกจากหมู่บ้าน พิธีการนี้ได้ทำสืบเนื่องมา จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ผู้ริเริ่มสร้างศาลเทพารักษ์ทั้ง 3 คน ยังได้สร้างกระท่อมเล็กๆขึ้นมา ทำ เป็นวัด โดยมี “แท่นแก้ว” ซึ่งเป็นเหมือนซุกชี สำหรับวางพระพุทธรูป (โดยปั้นดินเป็นพระและวาง บนแท่นแก้วเท่านั้น) ต่อมาได้มีคนมาอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ชุมชนจึงมีการขยายตัวและ ได้สร้างบ้านเรือน ไร่ นา ปืดทางน้ำไหล น้ำจึงไม่มีทางออก ทำให้ตะกอนทรายที่พัดมากับน้ำ สูงขึ้นทุกปี จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน “ทรายมูล” และชาวบ้านก็ใช้ชื่อนี้มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

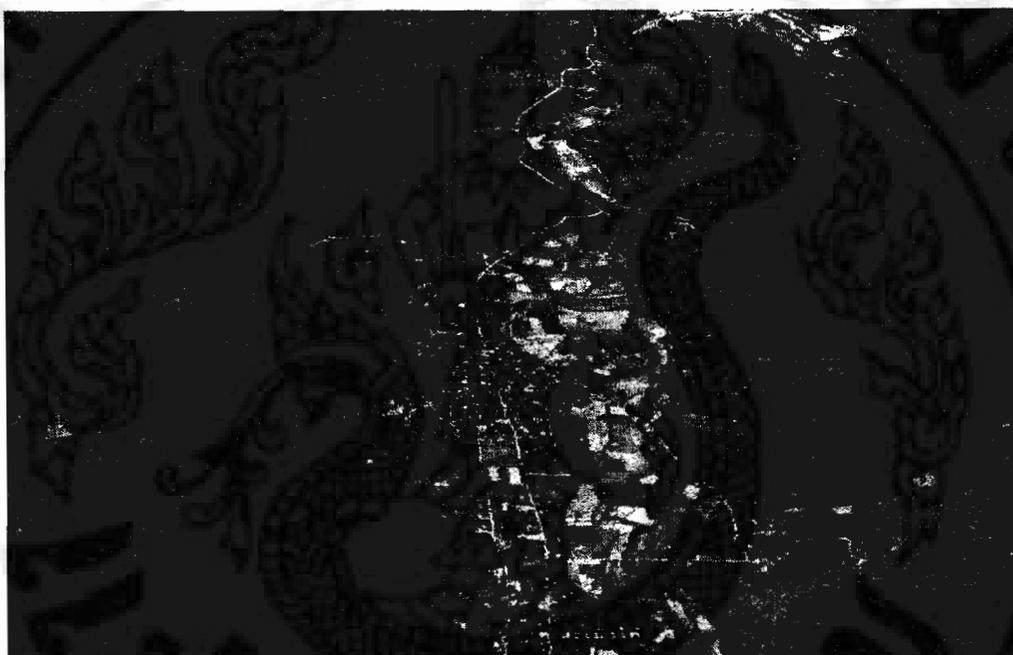
### สภาพภูมิประเทศ

บ้านทรายมูลตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ ขอบเขตหมู่บ้านทั้งหมด 18,750 ไร่ (30 ตารางกิโลเมตร) จำแนกเป็นพื้นที่ป่า จำนวน 17,900 ไร่ ที่ นา จำนวน 350 ไร่ ที่สวน ไร่ จำนวน 400 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ที่ตั้ง หมู่บ้านอยู่ในที่ราบระหว่างหุบเขา สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านเหล่าแสนตอง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านแม่ลานคำและเขตอำเภอสันป่าตอง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านดงช้างแก้ว โครงการหลวงทุ่งเราและ อำเภอหางดง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลแม่สาว

### การคมนาคม

เส้นทางคมนาคมค่อนข้างสะดวกเป็นถนนลาดยาง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอ  
สะเมิง ไปทางทิศใต้ประมาณ 1.5 กิโลเมตร



ภาพ 3 ลักษณะภูมิประเทศบ้านทรายมูล

### การกระจายของประชากรตามอายุ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ชาวบ้าน บ้านทรายมูล หมู่ที่ 5 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอ  
สะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าบ้านทรายมูลมีประชากรทั้งหมด 417 คน แบ่งเป็นชาย 205 คน  
หญิง 212 คน แบ่งเป็นกลุ่มอายุต่างๆ ดังต่อไปนี้

ประชากรที่มีอายุ 0-4 ปี จำนวน 22 คน เป็นชาย 12 คน คิดเป็นร้อยละ 5.85 เป็น  
หญิง จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 4.72

ประชากรที่มีอายุ 5-9 ปี จำนวน 23 คน เป็นชาย 8 คน คิดเป็นร้อยละ 3.90 เป็น  
หญิง จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 7.08

ประชากรที่มีอายุ 10-14 ปี จำนวน 27 คน เป็นชาย 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.83 เป็นหญิง จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 6.13

ประชากรที่มีอายุ 15-19 ปี จำนวน 31 คน เป็นชาย 16 คน คิดเป็นร้อยละ 7.80 เป็นหญิง จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 5.19

ประชากรที่มีอายุ 20-24 ปี จำนวน 26 คน เป็นชาย 15 คน คิดเป็นร้อยละ 7.32 เป็นหญิง จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 4.72

ประชากรที่มีอายุ 25-29 ปี จำนวน 31 คน เป็นชาย 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.83 เป็นหญิง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 8.02

ประชากรที่มีอายุ 30-34 ปี จำนวน 18 คน เป็นชาย 11 คน คิดเป็นร้อยละ 5.37 เป็นหญิง จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 3.30

ประชากรที่มีอายุ 35-39 ปี จำนวน 28 คน เป็นชาย 10 คน คิดเป็นร้อยละ 5.85 เป็นหญิง จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 4.72

ประชากรที่มีอายุ 40-44 ปี จำนวน 48 คน เป็นชาย 20 คน คิดเป็นร้อยละ 9.76 เป็นหญิง จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 13.21

ประชากรที่มีอายุ 45-49 ปี จำนวน 38 คน เป็นชาย 24 คน คิดเป็นร้อยละ 11.71 เป็นหญิง จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.60

ประชากรที่มีอายุ 50-54 ปี จำนวน 37 คน เป็นชาย 20 คน คิดเป็นร้อยละ 9.76 เป็นหญิง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 8.02

ประชากรที่มีอายุ 55-59 ปี จำนวน 32 คน เป็นชาย 18 คน คิดเป็นร้อยละ 8.78 เป็นหญิง จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.60

ประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 56 คน เป็นชาย 23 คน คิดเป็นร้อยละ 11.22 เป็นหญิง จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 15.57 รายละเอียดดังตาราง 3

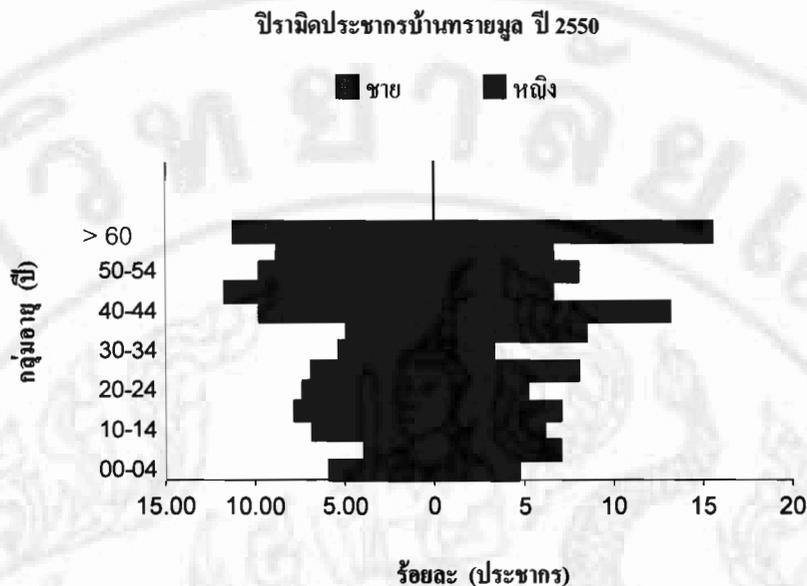
ตาราง 3 ประชากรบ้านทรายมูล

ช่วงอายุ (ปี)	เพศ				รวม
	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ	
0-4	12	5.85	10	4.72	22
5-9	8	3.90	15	7.08	23
10-14	14	6.83	13	6.13	27

ตาราง 3 (ต่อ)

ช่วงอายุ (ปี)	เพศ				รวม
	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ	
15-19	16	7.80	15	7.08	31
20-24	15	7.32	11	5.19	26
25-29	14	6.83	17	8.02	31
30-34	11	5.37	7	3.30	18
35-39	10	4.88	18	8.49	28
40-44	20	9.76	28	13.21	48
45-49	24	11.71	14	6.60	38
50-54	20	9.76	17	8.02	37
55-59	18	8.78	14	6.60	32
มากกว่า 60	23	11.22	33	15.57	56
รวม	205	100.00	212	100.00	417

เมื่อนำข้อมูลในตาราง 3 มาทำเป็นพีรามิดประชากร ได้พีรามิดประชากรบ้านทรายมูล ปี 2550 ( ค้างภาพ 2 ) ซึ่งพบว่า ฐานพีรามิดแคบซึ่งเป็นส่วนของเด็กและเยาวชน แสดงให้เห็นว่า ประชากรบ้านทรายมูลมีอัตราการเกิดที่ต่ำ ในขณะที่วัยทำงานเริ่มลดน้อยถอยลง และคนที่เข้าสู่วัยชราเริ่มมีมากขึ้น ทั้งนี้เป็นสัญญาณเตือนให้ทราบว่า ในอนาคตอันใกล้บ้านทรายมูล จะขาดแคลนแรงงานซึ่งเป็นภาคส่วนที่สำคัญ ที่มีผลต่อผลิตภาพการผลิต และเป็นตัวหนุนเสริมให้เศรษฐกิจในชุมชนสามารถขับเคลื่อนไปได้



ภาพ 4 ปิรามิดประชากรบ้านทรายมูล ปี 2550

#### การถือครองที่ดินของเกษตรกร

การถือครองที่ดินของเกษตรกรพบว่า

พื้นที่นา เกษตรกรถือครองขนาดที่ดิน 2.1-4.0 ไร่ มากที่สุด โดยมีพื้นที่ 36.75 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 12 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดที่ดิน 4.1-6.0 ไร่ มีพื้นที่ 26.25 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 5 ครอบครัว ขนาดพื้นที่ 6.1-8.0 ไร่ และขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ มีพื้นที่ 7.00 ไร่และ 4.75 ไร่ ตามลำดับ โดยมีครอบครัวที่ครอบครอง 1 และ 7 ครอบครัว ตามลำดับ พื้นที่รวมทั้งหมด 74.75 ไร่ เฉลี่ย 2.99 ไร่ต่อครอบครัว

พื้นที่สวน เกษตรกรถือครองขนาดที่ดินมากกว่า 10 ไร่ มากที่สุด โดยมีพื้นที่ 25 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 1 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดที่ดิน 4.1-6.0 ไร่ มีพื้นที่ 9.00 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 2 ครอบครัว ขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ และขนาดพื้นที่ 6.1-8.0 ไร่ มีพื้นที่ 4.50 ไร่และ 3.00 ไร่ ตามลำดับ โดยมีครอบครัวที่ครอบครอง 21 และ 1 ครอบครัว ตามลำดับ พื้นที่รวมทั้งหมด 41.50 ไร่ เฉลี่ย 1.66 ไร่ต่อครอบครัว

พื้นที่ไร่ เกษตรกรถือครองขนาดที่ดิน 4.1-6.0 ไร่ มากที่สุด โดยมีพื้นที่ 16 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 3 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ มีพื้นที่ 10.00 ไร่ ครอบครัวที่ครอบครอง 19 ครอบครัว ขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ และขนาดพื้นที่ 6.1-8.0 ไร่ มี

พื้นที่ 8.00 ไร่และ 7.00 ไร่ ตามลำดับ โดยมีครอบครัวที่ครอบครอง 1 และ 2 ครอบครัว ตามลำดับ พื้นที่รวมทั้งหมด 41.00 ไร่ เฉลี่ย 3.15 ไร่ต่อครอบครัว

พื้นที่อยู่อาศัย เกษตรกรถือครองขนาดที่ดินขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ มากที่สุด โดยมีพื้นที่ 21.49 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 23 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดพื้นที่ 6.1-8.0 ไร่ มีพื้นที่ 6.20 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 1 ครอบครัว และขนาดพื้นที่ 2.1-4.0 ไร่ มีพื้นที่ 3.00 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 1 ครอบครัว พื้นที่รวมทั้งหมด 30.69 ไร่ เฉลี่ย 1.23 ไร่ต่อครอบครัว

เมื่อรวมพื้นที่ทั้งหมดทุกประเภท พบว่าผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรในบ้านทรายมูล มีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 7.52 ไร่ ดังรายละเอียดในตาราง 4

ตาราง 4 การถือครองที่ดินประเภทต่างๆ ของผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรในบ้านทรายมูล

ขนาดที่ดิน	ประเภทที่ดิน							
	นา		สวน		ไร่		ที่อยู่อาศัย	
	พื้นที่ (ไร่)	ครอบ ครว						
น้อยกว่า 2 ไร่	4.75	7	4.5	21	10	19	21.49	23
2.1-4.0 ไร่	36.75	12	3	1	7	2	3	1
4.1-6.0 ไร่	26.25	5	9	2	16	3	0	0
6.1-8.0 ไร่	7	1	0	0	8	1	6.2	1
8.1-10.0 ไร่	0	0	0	0	0	0	0	0
มากกว่า 10.0 ไร่	0	0	25	1	0	0	0	0
รวม	74.75	25	41.5	25	41	25	30.69	25
เฉลี่ย	2.99		1.66		1.64		1.23	
รวมเฉลี่ยที่ดินทุกประเภท					7.52 ไร่			

### การถือครองที่ดินของผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ

การถือครองที่ดินของอาชีพอื่นๆพบว่า พื้นที่นา ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ถือครองขนาดที่ดิน 2.1-4.0 ไร่ มากที่สุดโดยมีพื้นที่ 42.85 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 13 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ มีพื้นที่ 31.25 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 120 ครอบครัว ขนาดที่ดิน 4.1-6.0 ไร่ มีพื้นที่ 19.40 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 3 ครอบครัว และขนาดพื้นที่ 6.1-8.0 ไร่ มีพื้นที่ 7.00 ไร่ โดยมีครอบครัวที่ครอบครอง 1 ครอบครัว พื้นที่รวมทั้งหมด 100.50 ไร่ เฉลี่ย 0.73 ไร่ต่อครอบครัว

พื้นที่สวน ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ถือครองขนาดที่ดินมากกว่า 10 ไร่ มากที่สุดโดยมีพื้นที่ 40 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 4 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดที่ดิน 4.1-6.0 ไร่ มีพื้นที่ 30.00 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 6 ครอบครัว ขนาดพื้นที่ 2.1-4.0 ไร่ และขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ มีพื้นที่ 21.00 ไร่และ 18.00 ไร่ ตามลำดับ โดยมีครอบครัวที่ครอบครอง 6 และ 119 ครอบครัว ตามลำดับ พื้นที่รวมทั้งหมด 124 ไร่ เฉลี่ย 0.91 ไร่ต่อครอบครัว

พื้นที่ไร่ ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ถือครองขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ มากที่สุดโดยมีพื้นที่ 31.25 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 119 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดพื้นที่ 6.1-8.0 ไร่ มีพื้นที่ 27.00 ไร่ ครอบครัวที่ครอบครอง 4 ครอบครัว โดยมีครอบครัวที่มีขนาดพื้นที่ 4.1-6.0 ไร่ ขนาดพื้นที่มากกว่า 10 ไร่ ขนาดพื้นที่ 8.1-10.0 และขนาดพื้นที่ 2.1-4.0 ไร่ มีพื้นที่ 23.00 , 21.00 , 18.00 และ 14.00 ไร่ ตามลำดับ โดยมีครอบครัวที่ครอบครอง 5 1 3 และ 5 ครอบครัว ตามลำดับ พื้นที่รวมทั้งหมด 134.25 ไร่ เฉลี่ย 0.98 ไร่ต่อครอบครัว

พื้นที่อยู่อาศัย ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ถือครองขนาดที่ดินขนาดพื้นที่น้อยกว่า 2 ไร่ มากที่สุดโดยมีพื้นที่ 69.01 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 134 ครอบครัว รองลงมาคือขนาดพื้นที่ 2.1-4.0 ไร่ มีพื้นที่ 8.50 ไร่ จำนวนครอบครัวที่ครอบครอง 3 ครอบครัว โดยมีพื้นที่รวมทั้งหมด 71.51 ไร่ เฉลี่ย 0.57 ไร่ต่อครอบครัว

เมื่อรวมพื้นที่ทั้งหมดทุกประเภท พบว่าผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรในบ้านทรายมูล มีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 7.52 ไร่ ดังรายละเอียดดังตาราง 4

เมื่อรวมพื้นที่ทั้งหมดทุกประเภท พบว่าผู้ประกอบอาชีพอื่นๆในบ้านทรายมูลมีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 3.18 ไร่ ดังรายละเอียดในตาราง 5

ตาราง 5 การถือครองที่ดินของอาชีพอื่นๆ

ขนาดที่ดิน	ประเภทที่ดิน							
	นา		สวน		ไร่		ที่อยู่อาศัย	
	พื้นที่ (ไร่)	ครอบ คร้ว	พื้นที่ (ไร่)	ครอบ คร้ว	พื้นที่ (ไร่)	ครอบ คร้ว	พื้นที่ (ไร่)	ครอบ คร้ว
น้อยกว่า 2 ไร่	31.25	120	18	119	31.25	119	69.01	134
2.1-4.0 ไร่	42.85	13	21	6	14	5	8.5	3
4.1-6.0 ไร่	19.4	3	30	6	23	5	0	0
6.1-8.0 ไร่	7	1	6	1	27	4	0	0
8.1-10.0 ไร่	0	0	9	1	18	3	0	0
มากกว่า 10.0 ไร่	0	0	40	4	21	1	0	0
รวม	100.5	137	124	137	134.25	137	77.51	137
เฉลี่ย	0.73		0.91		0.98		0.57	
รวมเฉลี่ยที่ดินทุกประเภท					3.18 ไร่			

#### ประเภทของเอกสารสิทธิการครอบครองพื้นที่ไร่

จากการติดตามในพื้นที่ ทำให้ทราบว่า การครอบครองพื้นที่ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ ของชาวบ้าน บ้านทรายมูล มีการทำประโยชน์มานานนับสิบปี ส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่ ถั่วแระ ข้าวโพด เป็นต้น ได้มีการกันพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ไร่ออกจากป่า ปัจจุบันชาวบ้านยังทำการเกษตรได้ตามปกติ แต่มีการร้องขอจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ ห้ามมิให้ใช้เครื่องจักรกลหนักเข้าไปในพื้นที่ เช่นรถแทรกเตอร์ล้อยาง เป็นต้น ซึ่งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความร่วมมืออันดี ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ รายละเอียดในตาราง 6

ตาราง 6 ประเภทของเอกสารสิทธิ จำนวนครอบครัวที่ถือครอง การติดจำนองและการใช้ประโยชน์พื้นที่ไร่ พื้นที่ทั้งหมด 175-1-00 ไร่

ประเภทของเอกสารสิทธิ ที่ครอบครอง	จำนวนครอบครัว ที่ถือครอง	การติดจำนองและการใช้ประโยชน์
ไม่มีเอกสารสิทธิ	29	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
สทก.	6	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
ใบจอง	5	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
โฉนดที่ดิน	1	- ติดจำนองกับ ธ.ก.ส (สาขาสะเมิง) /ทำการ เพาะปลูกพืชตามปกติ
น.ส.3	1	- ติดจำนองกับ ธ.ก.ส (สาขาสะเมิง) /ทำการ เพาะปลูกพืชตามปกติ
น.ส.3 ก	1	- ติดจำนองกับสหกรณ์การเกษตรสะเมิง /ทำ การเพาะปลูกพืชตามปกติ
สปก.	1	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
รวม	44	

#### ประเภทของเอกสารสิทธิการครอบครองพื้นที่นา

ประเภทของเอกสารสิทธิ จำนวนครอบครัวที่ถือครอง การติดจำนองและการใช้ประโยชน์พื้นที่นา พบว่าเป็นโฉนดที่ดินมากที่สุด มีครอบครัวที่ถือครอง 50 ครอบครัว โดยติดจำนองกับ ธ.ก.ส (สาขาสะเมิง) จำนวน 9 แปลง ติดจำนองกับสหกรณ์การเกษตรสะเมิง จำนวน 7 แปลง และติดจำนองกับนายทุนในหมู่บ้าน 1 แปลง ส่วนพื้นที่เหลือเป็นพื้นที่ น.ส.3 และ น.ส.3 ก ไม่ติดจำนอง โดยทั้งหมดได้ทำการปลูกพืชได้ตามปกติ (รายละเอียดดังตาราง 7)

ตาราง 7 ประเภทของเอกสารสิทธิ จำนวนครอบครัวที่ถือครอง การติดจำนองและการใช้ประโยชน์พื้นที่นา พื้นที่ทั้งหมด 170-1-47 ไร่

ประเภทของเอกสารสิทธิ ที่ครอบครอง	จำนวนครอบครัว ที่ถือครอง	การติดจำนองและการใช้ประโยชน์
โฉนดที่ดิน	50	- ติดจำนองกับ ธ.ก.ส (สาขาสะเมิง) จำนวน 9 แปลง (9 ครอบครัว) /ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ - ติดจำนองกับสหกรณ์การเกษตรสะเมิง จำนวน 7 แปลง (7 ครอบครัว) /ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ - ติดจำนองกับนายทุนในหมู่บ้านจำนวน 1 แปลง (1 ครอบครัว) /ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
น.ส.3	7	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
น.ส.3 ก	5	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
รวม	62	

#### ประเภทของเอกสารสิทธิการครอบครองพื้นที่สวน

ประเภทของเอกสารสิทธิ จำนวนครอบครัวที่ถือครอง การติดจำนองและการใช้ประโยชน์พื้นที่สวน พบว่าเป็นโฉนดที่ดินมากที่สุด มีครอบครัวที่ถือครอง 10 ครอบครัว รองลงมาคือพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ ใบจอง สทก. น.ส.3 และ น.ส.3 ก มีครอบครัวที่ถือครอง 8 7 6 2 และ 2 ครอบครัว ตามลำดับ ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดไม่ติดจำนองกับแหล่งเงินทุนต่างๆ และสามารถทำการเกษตรได้ตามปกติ (รายละเอียดดังตาราง 8)

ตาราง 8 ประเภทของเอกสารสิทธิ์ จำนวนครอบครัวที่ถือครอง การติดจำนองและการใช้ประโยชน์พื้นที่สวน พื้นที่ทั้งหมด 165-2-60 ไร่

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ ที่ครอบครอง	จำนวนครอบครัว ที่ถือครอง	การติดจำนองและการใช้ประโยชน์
โฉนดที่ดิน	10	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ - ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
ไม่มีเอกสารสิทธิ์	8	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
ใบจอง	7	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
สทก.	6	- ไม่ติดจำนอง/ทำการเพาะปลูกพืชตามปกติ
น.ส.3	2	
น.ส.3 ก	2	
รวม	35	

#### ประเภทของเอกสารสิทธิ์การครอบครองพื้นที่อยู่อาศัย

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ จำนวนครอบครัวที่ถือครอง การติดจำนองและพื้นที่อยู่อาศัย พบว่าเป็นโฉนดที่ดินมากที่สุด มีครอบครัวที่ถือครอง 92 ครอบครัว โดยติดจำนองกับ ธ.ก.ส (สาขาสะเมิง) จำนวน 12 แปลง (12 ครอบครัว) ติดจำนองกับสหกรณ์การเกษตรสะเมิง จำนวน 8 แปลง (8 ครอบครัว) และติดจำนองกับนายทุนในหมู่บ้าน จำนวน 1 แปลง (1 ครอบครัว) รองลงมาคือพื้นที่ น.ส.3 ก น.ส.3 ใบจอง สทก. และพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ มีครอบครัวที่ถือครอง 13 5 3 และ 1 ครอบครัว ตามลำดับ ทั้งหมดไม่ติดจำนองกับแหล่งทุนใดๆ (รายละเอียดดังตาราง 9)

ตาราง 9 ประเภทของเอกสารสิทธิ์ จำนวนครอบครัวที่ถือครอง การติดจำนองและพื้นที่อยู่อาศัย  
พื้นที่ทั้งหมด 89-1-80 ไร่

ประเภทของเอกสารสิทธิ์ ที่ครอบครอง	จำนวนครอบครัว ที่ถือครอง	การติดจำนองและการใช้ประโยชน์
โฉนดที่ดิน	92	- ติดจำนองกับ ธ.ก.ส (สาขาสะเมิง) จำนวน 12 แปลง (12 ครอบครัว) - ติดจำนองกับสหกรณ์การเกษตร สะเมิง จำนวน 8 แปลง(8 ครอบครัว) - ติดจำนองกับนายทุนในหมู่บ้านจำนวน 1 แปลง ( 1 ครอบครัว)
น.ส.3 ก	13	- ไม่ติดจำนอง
น.ส.3	5	- ไม่ติดจำนอง
ใบจอง	3	- ไม่ติดจำนอง
สทก.	1	- ไม่ติดจำนอง
ไม่มีเอกสารสิทธิ์	1	- ไม่ติดจำนอง
รวม	115	

#### ทรัพย์สิน

ในด้านทรัพย์สิน (ตาราง 10) ซึ่งพิจารณาจากสังหาริมทรัพย์ของผู้ให้ข้อมูลบ้าน  
ทรายมูล พบว่า

รถจักรยานยนต์มีจำนวนมากที่สุด คือ 169 คัน มีครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน  
109 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 67.23 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบางครอบครัวมีรถจักรยานยนต์เกิน 1 คัน

โทรศัพท์มือถือมีจำนวน 134 เครื่อง มีครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 88  
ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 54.32 แสดงให้เห็นว่าบางครอบครัวมีโทรศัพท์มือถือเกิน 1 เครื่อง

โทรทัศน์มีจำนวน 134 เครื่อง มีครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 115  
ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 70.99 แสดงให้เห็นว่าบางครอบครัวมีโทรทัศน์เกิน 1 เครื่อง

ตู้เย็นมีจำนวน 129 เครื่อง มีครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 119 ครอบครัว  
คิดเป็นร้อยละ 73.46 แสดงให้เห็นว่าบางครอบครัวมีตู้เย็นเกิน 1 เครื่อง

เครื่องเสียงมีจำนวน 81 เครื่อง มีครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 80 ครอบครัวยุติคิดเป็นร้อยละ 49.38 แสดงให้เห็นว่ามีหนึ่งครอบครัวยุติที่มีเครื่องเสียงเกินหนึ่งเครื่อง

โทรศัพท์บ้านมีจำนวน 75 เครื่อง มีครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 72 ครอบครัวยุติคิดเป็นร้อยละ 44.44 แสดงให้เห็นว่ามีบางครอบครัวยุติที่มีโทรศัพท์บ้านมากกว่า 1 เครื่องคอมพิวเตอร์มีจำนวน 29 ชุด มีครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 28 ครอบครัวยุติคิดเป็นร้อยละ 17.28 แสดงให้เห็นว่าแต่ละครอบครัวยุติมีคอมพิวเตอร์ครอบครัวยุติละ 1 ชุด และมีหนึ่งครอบครัวยุติที่มีมากกว่า 1 ชุด

รถยนต์มีจำนวน 26 คัน มีครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 22 ครอบครัวยุติคิดเป็นร้อยละ 13.58 แสดงให้เห็นว่าแต่ละครอบครัวยุติมีรถยนต์ครอบครัวยุติละ 1 คัน และมีบางครอบครัวยุติที่มีมากกว่า 1 คัน

วิทยุมีจำนวน 10 เครื่อง มีครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 10 ครอบครัวยุติคิดเป็นร้อยละ 6.17 แสดงให้เห็นว่าแต่ละครอบครัวยุติมีวิทยุครอบครัวยุติละ 1 เครื่อง

พัดลมมีจำนวน 6 เครื่อง มีครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 5 ครอบครัวยุติคิดเป็นร้อยละ 3.09 แสดงให้เห็นว่าแต่ละครอบครัวยุติมีพัดลมครอบครัวยุติละ 1 เครื่อง และมีหนึ่งครอบครัวยุติที่มีมากกว่า 1 เครื่อง

วิทยุสื่อสารมีจำนวน 2 เครื่อง มีครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 2 ครอบครัวยุติคิดเป็นร้อยละ 1.23 แสดงให้เห็นว่าแต่ละครอบครัวยุติมีวิทยุสื่อสารครอบครัวยุติละ 1 เครื่อง

#### ตาราง 10 สังกะสีทรัพย์สินของผู้ให้ข้อมูลบ้านทรายมูล

ชนิดสังกะสีทรัพย์สิน	จำนวน/หน่วย	จำนวนครอบครัวยุติครอบครัวที่ครอบครอง	ร้อยละ
รถจักรยานยนต์	169 คัน	109	67.23
โทรศัพท์มือถือ	134 เครื่อง	88	54.32
โทรศัพท์	134 เครื่อง	115	70.99
ตู้เย็น	129 เครื่อง	119	73.46
เครื่องเสียง	81 เครื่อง	80	49.38
โทรศัพท์บ้าน	75 เครื่อง	72	44.44
คอมพิวเตอร์	29 ชุด	28	17.28

ตาราง 10 (ต่อ)

ชนิดสังหาริมทรัพย์	จำนวน/หน่วย	จำนวนครอบครั ที่ครอบครอง	ร้อยละ
รถยนต์	26 คัน	22	13.58
วิทยุ	10 เครื่อง	10	6.17
พัดลม	6 เครื่อง	5	3.09
วิทยุสื่อสาร (วอ)	2 เครื่อง	2	1.23

#### เงินฝากและสถาบันการเงินที่ฝาก

ด้านจำนวนเงินฝากและสถาบันการเงินที่ฝากพบว่า ผู้ให้ข้อมูลฝากออมทรัพย์ไว้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาสะเมิงมากที่สุด เป็นเงินจำนวน 437,400 บาท ทั้งหมด 17 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 10.49 จำนวนเงินเฉลี่ย 25,729 บาทต่อครอบครัว รองลงมาคือฝากออมทรัพย์ไว้กับสหกรณ์การเกษตรสะเมิง ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มออม.และกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นเงินจำนวน 247,650 131,850 123,850 45,175 13,000 7,500 และ 3,000 บาท ตามลำดับ จำนวนครอบครัวที่ฝากคือ 14 15 13 18 2 2 และ 1 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 8.64 9.26 8.02 11.11 1.23 และ 0.62 เฉลี่ย 17,689 8,773 9,527 2,510 6,500 3,750 และ 3,000 บาทต่อครอบครัว ตามลำดับ ยอดเงินฝากรวมทั้งหมด 1,009,175 บาท รายละเอียดดังตาราง 11

จากข้อมูลการฝากเงิน ทำให้ทราบว่าผู้ให้ข้อมูล ให้ความไว้วางใจฝากเงินไว้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาสะเมิงมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเป็นธนาคารที่ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกของอำเภอสะเมิง กอปรกับเงื่อนไขการกู้ยืมเงินของกองทุนหมู่บ้าน ที่กำหนดให้ผู้ที่มีความประสงค์จะกู้เงิน ต้องเปิดบัญชีออมทรัพย์กับ ธ.ก.ส. และถ้าหากมีบัญชีออมทรัพย์อยู่แล้ว ก็สามารถใช้ได้เลย

ตาราง 11 จำนวนเงินฝากและสถาบันการเงินที่ฝาก

ประเภทสถาบันการเงิน	จำนวนเงิน (บาท)	จำนวน ครอบครัว	ร้อยละ	เฉลี่ยต่อ ครอบครัว (บาท)
เงินฝากออมทรัพย์กับ ธกส./เงินฝากปนกิจ	437,400	17	10.49	25,729
เงินฝากออมทรัพย์กับสหกรณ์ฯ สะเมิง	247,650	14	8.64	17,689
เงินฝากกับธนาคารพาณิชย์ต่างๆ	131,600	15	9.26	8,773
กลุ่มออมทรัพย์	123,850	13	8.02	9,527
กองทุนหมู่บ้าน	45,175	18	11.11	2,510
กลุ่มฝากปนกิจ	13,000	2	1.23	6,500
กลุ่ม อสม.	7,500	2	1.23	3,750
กลุ่มอาชีพ/กลุ่มเกษตรกร	3,000	1	0.62	3,000
รวม	1,009,175			

## รายได้

แหล่งรายได้นอกภาคการเกษตรและในภาคการเกษตรของบ้านทรายมูล พบว่า

## รายได้นอกภาคการเกษตร

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง สามารถทำเงินเข้าหมู่บ้านได้มากที่สุด คือ 3,866,530 บาท จำนวน 91 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 56.17 รองลงมาคือรับราชการ ค่าขาย และอื่นๆ เช่นลูกหลานส่งเงินมาให้ เป็นต้น เป็นจำนวนเงิน 795,000 540,500 และ 51,200 บาท ตามลำดับ จำนวน 9 17 และ 3 ครอบครัว ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 5.56 10.49 และ 1.85 ตามลำดับ ซึ่งรายได้ในกลุ่มนี้รวมกันมีจำนวน 5,253,230 บาท

### รายได้ในภาคการเกษตร

อาชีพทำนาสามารถทำรายได้มากที่สุดในกลุ่มนี้ เป็นเงิน 758,100 บาท มีจำนวน 29 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 17.90 รองลงมาคือการทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์และประมง เป็นจำนวนเงิน 690,900 209,000 9,000 และ 500 บาท ตามลำดับ จำนวน 26 27 3 และ 1 ครอบครัว ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 16.05 16.67 1.85 และ 0.62 ตามลำดับ รายได้ในกลุ่มนี้ รวมกันมีจำนวน 1,667,500 บาท รายได้นอกภาคการเกษตรและในภาคการเกษตร มีมูลค่ารวมทั้งรวม 6,920,730 บาท ซึ่งรายละเอียดปรากฏดังตาราง 12

ตาราง 12 รายได้นอกภาคการเกษตรและในภาคการเกษตร

แหล่งรายได้	จำนวนเงิน (บาท)	จำนวนครอบครัว	ร้อยละ
<b>นอกภาคการเกษตร</b>			
รับจ้าง	3,866,530	91	56.17
รับราชการ	795,000	9	5.56
ค้าขาย	540,500	17	10.49
อื่นๆ	51,200	3	1.85
รวม	5,253,230		
<b>ในภาคการเกษตร</b>			
ทำนา	758,100	29	17.90
ทำสวน	690,900	26	16.05
ทำไร่	209,000	27	16.67
เลี้ยงสัตว์	9,000	3	1.85
ประมง	500	1	0.62
รวม	1,667,500	-	-
<b>รวมทั้งรวม</b>	<b>6,920,730</b>		

### เปรียบเทียบรายได้ระหว่างอาชีพเกษตรกรและอาชีพอื่นๆ

เมื่อจำแนกชั้นรายได้เงินสดของอาชีพเกษตรกรและอาชีพอื่นๆ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่คือ 19 ราย คิดเป็นร้อยละ 76.0 มีรายได้ต่ำกว่า 50,000 บาทต่อครอบครัวต่อปี ขณะที่อาชีพอื่นๆ ส่วนใหญ่เช่นกันคือ 106 ราย คิดเป็นร้อยละ 77.3 มีรายได้ต่ำกว่า 50,000 บาทต่อครอบครัวต่อปี มีเกษตรกร 2 รายที่มีรายได้เงินสดมากกว่า 200,000 บาทต่อครอบครัวต่อปี เมื่อเฉลี่ยทั้งหมด อาชีพเกษตรกรมีรายที่มีรายได้เงินสด 58,980 บาทต่อครอบครัวต่อปี อาชีพอื่นๆ มีมีรายได้เงินสด 38,345 บาทต่อครอบครัวต่อปี หากเฉลี่ยรายได้เฉพาะเกษตรกร 23 รายแรกพบว่าที่มีรายได้เงินสด 42,000 บาทต่อครอบครัวต่อปี

ตาราง 13 รายได้เงินสดต่อครอบครัวต่อปี

จำนวนรายได้ เงินสด	อาชีพเกษตรกร			อาชีพอื่นๆ		
	จำนวน ครอบครัว	จำนวน เงิน (บาท)	เฉลี่ย (บาท)	จำนวน ครอบครัว	จำนวนเงิน (บาท)	เฉลี่ย (บาท)
น้อยกว่า 50,000	19	549,500	28,921	106	1,891,250	17,842
50,001-100,000	2	146,500	73,250	16	913,620	57,101
100,001-150,000	2	270,000	135,000	11	1,771,960	161,087
150,001-200,000	0	0	0	0	0	0
200,001-250,000	1	200,500	200,500	4	676,400	169,100
มากกว่า 250,000	1	308,000	308,000	0	0	0
<b>รวม</b>	<b>25</b>	<b>1,474,500</b>	<b>58,980</b>	<b>137</b>	<b>5,253,230</b>	<b>38,345</b>
<b>รวมเฉพาะ 23 รายแรก</b>	<b>23</b>	<b>966,000</b>	<b>42,000</b>			

หมายเหตุ รายได้ภาคการเกษตรซึ่งแฝงในรายได้อื่นๆ เป็นเงิน 193,000 บาท

## รายจ่าย

### ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

ค่าใช้จ่ายในด้านอาหาร ยารักษาโรค ของใช้สิ้นเปลืองและค่าใช้จ่ายที่มีความจำเป็นน้อย พบว่า

ค่าอาหารและยารักษาโรค เช่น ผัก ผลไม้ ข้าวสาร เนื้อสัตว์ พริก หอม กระเทียม น้ำมันพืช น้ำปลา ผงชูรส ยาแก้ไอเด็ก ยารักษาโรคกระเพาะ ยาแก้ปวด(พาราเซตามอล) เป็นต้น รวมเป็นเงิน 236,714 บาท จำนวน 162 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100

ค่าของใช้สิ้นเปลือง เช่น สบู่ ครีมหาบน้ำ น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยารีดผ้า น้ำยาซักผ้าขาว ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน แชมพู ครีมนวด เครื่องสำอางต่างๆ แปรงสีฟัน ยาสีฟัน เสื้อผ้า แปรงขัดพื้น เป็นต้น รวมเป็นเงิน 123,525 บาท จำนวน 162 ครอบครัว คิดเป็น ร้อยละ 100

ค่าใช้จ่ายที่มีความจำเป็นน้อย เช่น เหล้า เบียร์ น้ำอัดลม น้ำหวาน เครื่องดื่ม ชูกำลัง บุหรี่ เสี่ยงโชค (หวย) คูหนัง ฟังเพลง การพนัน เป็นต้น รวมเป็นเงิน 60,170 บาท จำนวน 80 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 49.38

ค่าใช้จ่ายทางสังคม เช่น งานทำบุญ กฐิน ผ้าป่า ปอย สลาก งานสังคม งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น รวมเป็นเงิน 44,820 บาท จำนวน 162 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100 รายละเอียดคั้ง ตาราง 14

ตาราง 14 ค่าใช้จ่ายในด้านอาหาร ยารักษาโรค ของใช้สิ้นเปลืองและค่าใช้จ่ายที่มีความจำเป็นน้อย

รายการจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	จำนวนครอบครัว	ร้อยละ
ค่าอาหารและยารักษาโรค	236,714	162	100.00
ค่าของใช้สิ้นเปลือง	123,525	162	100.00
ค่าใช้จ่ายที่มีความจำเป็นน้อย	60,170	80	49.38
ค่าใช้จ่ายทางสังคม	44,820	162	100.00
รวม	465,229		

### ค่าใช้จ่ายในด้านปัจจัยการผลิตและแรงงาน

ค่าใช้จ่ายในด้านปัจจัยการผลิตและแรงงาน พบว่าเป็นค่าน้ำมันเชื้อเพลิงมากที่สุด จำนวนเงิน 600,920 บาท จำนวน 76 ครอบครัว คิดเป็น ร้อยละ 46.91 รองลงมาคือ ค่า

ปุ๋ยเคมี ค่าเมล็ดพันธุ์และหัวพันธุ์ ค่าจ้างแรงงาน ค่าจ้างไถพรวน ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดวัชพืช ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง ค่าเครื่องมือการเกษตร ค่าปุ๋ยหมักปุ๋ยคอก ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดโรค และค่าใช้จ่ายอื่นๆ เป็นเงิน 301,440 235,480 124,300 88,800 75,360 53,340 51,500 46,000 38,960 และ 1,000 บาท ตามลำดับ จำนวนครอบครัวเท่ากับ 51 27 16 25 49 26 13 17 13 และ 1 ครอบครัว ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 31.48 16.67 9.88 15.43 30.25 16.05 8.02 10.49 8.02 และ 0.62 ตามลำดับ รายละเอียดดังตาราง 15

ตาราง 15 ค่าใช้จ่ายในด้านปัจจัยการผลิตและแรงงาน

รายการจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	จำนวนครอบครัว	ร้อยละ
ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	600,920	76	46.91
ค่าปุ๋ยเคมี	301,440	51	31.48
ค่าเมล็ดพันธุ์/หัวพันธุ์	235,480	27	16.67
ค่าจ้างแรงงาน	124,300	16	9.88
ค่าจ้างไถพรวน	88,800	25	15.43
ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดวัชพืช	75,360	49	30.25
ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง	53,340	26	16.05
ค่าเครื่องมือการเกษตร	51,500	13	8.02
ค่าปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก	46,000	17	10.49
ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดโรค	38,960	13	8.02
อื่นๆ	1,000	1	0.62
<b>รวม</b>	<b>1,617,100</b>		

#### ค่าใช้จ่ายในด้านการศึกษาของเด็กและเยาวชน

ค่าใช้จ่ายในด้านการศึกษาของเด็กและเยาวชนบ้านทรายมูล พบว่าผู้ให้ข้อมูลจ่ายเงินให้บุตรหลานตัวเอง เป็นค่าเงินไปโรงเรียนมากที่สุด จำนวน 910,676 บาท จำนวน 62 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 38.27 รองลงมาคือเงินค่าเทอมค่าเล่าเรียน ค่าอุปกรณ์การเรียน ค่าชุดนักเรียน ค่ากิจกรรมพิเศษและค่าเรียนพิเศษหรือค่าติว เป็นเงิน 336,150 163,000 122,310 87,050 และ 81,000 บาท ตามลำดับ จำนวนครอบครัวเท่ากับ 62 62 62 62 36 และ 20

ครอบครัว ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 38.27 38.27 38.27 38.27 22.22 และ 12.35 ตามลำดับ  
จำนวนเงินรวมทั้งหมด 1,700,186 บาท รายละเอียดดังตาราง 16

ฉะนั้นจากข้อมูลค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาทำให้ทราบว่า ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญ  
สำคัญด้านการศึกษาแก่เยาวชนในหมู่บ้านค่อนข้างมาก

ตาราง 16 ค่าใช้จ่ายในด้านการศึกษาของเด็กและเยาวชนบ้านทรายมูล

รายการจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	จำนวนครอบครัว	ร้อยละ
ค่าเงินไปโรงเรียน	910,676	62	38.27
ค่าเทอม ค่าเล่าเรียน	336,150	62	38.27
ค่าอุปกรณ์การเรียน	163,000	62	38.27
ค่าชุดนักเรียน	122,310	62	38.27
ค่ากิจกรรมพิเศษ	87,050	36	22.22
ค่าเรียนพิเศษ/ติว	81,000	20	12.35
รวม	1,700,186		

#### ค่าใช้จ่ายในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและของใช้ในครัวเรือนและในบ้าน

ค่าใช้จ่ายในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในครัวเรือนและในบ้าน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีค่าใช้จ่ายบัตรเครดิตเงินโทรศัพท์มือถือและค่าโทรศัพท์บ้านมากที่สุด เป็นเงินจำนวน 518,590 บาท จำนวน 105 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 64.81 รองลงมาคือ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าซื้อคอมพิวเตอร์ ค่าซื้อตู้โต๊ะเก้าอี้และค่าของใช้ในครัว เป็นเงินจำนวน 344,125 100,538 45,000 25,600 และ 22,700 บาท ตามลำดับ จำนวนครอบครัวเท่ากับ 105 119 111 2 4 และ 53 ครอบครัว ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 73.46 68.52 1.23 2.47 และ 32.72 ตามลำดับ โดยมีจำนวนเงินรวมทั้งหมด 1,700,186 บาท รายละเอียดดังตาราง 17

ตาราง 17 ค่าใช้จ่ายในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในครัวเรือนและในบ้าน

รายการจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	จำนวนครอบครัว	ร้อยละ
ค่าบัตรเติมเงินโทรศัพท์มือถือ และค่าโทรศัพท์บ้าน	518,590	105	64.81
ค่าไฟฟ้า	344,125	119	73.46
ค่าซื้อคอมพิวเตอร์	45,000	2	1.23
ค่าซื้อคอมพิวเตอร์	45,000	2	1.23
ค่าซื้อตู้โต๊ะเก้าอี้	25,600	4	2.47
ค่าของใช้ในครัว	22,700	53	32.72
รวม	1,056,553		

### หนี้สิน

ด้านหนี้สินเมื่อพิจารณาจากยอดเงินกู้และยอดค้างชำระ พบว่าผู้ให้ข้อมูลกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (สาขาสะเมิง) มากที่สุด โดยมียอดเงินกู้จำนวน 3,335,000 บาท ยอดค้างชำระจำนวน 2,729,000 บาท จำนวนครอบครัวที่กู้ทั้งหมด 29 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 17.90 รองลงมาคือการกู้จากสหกรณ์การเกษตรอำเภอสะเมิง กองทุนหมู่บ้าน ผ่อนชำระค่ารถยนต์ ธนาคารพาณิชย์อื่นๆ (หนี้กองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาค่าผ่อนส่งแก๊สและรถจักรยาน) หนี้นอกระบบ กลุ่มออมทรัพย์ ผ่อนชำระค่ารถจักรยานยนต์ อีชีบาย ผ่อนชำระค่าโทรศัพท์มือถือ อีออน ผ่อนชำระค่าเครื่องเสียงและนายทุน(ร้านค้า) เป็นจำนวนเงิน 2,932,000 907,000 713,252 544,000 432,900 298,800 217,000 74,124 43,690 26,400 20,000 17,000 3,900 และ 950 บาท ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดเป็นยอดเงินกู้ โดยมียอดค้างชำระ 2,856,000 889,000 342,744 544,000 399,600 195,800 217,000 64,000 16,300 24,000 15,200 3,900 และ 950 บาท ตามลำดับ จำนวนครอบครัวที่กู้ยืมมีจำนวน 34 48 4 6 7 13 10 4 5 1 2 3 1 และ 2 ครอบครัว ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 20.99 29.63 2.47 3.70 4.32 8.02 6.17 2.47 3.09 0.62 1.23 1.85 0.62 1.23 1.85 0.62 และ 1.23 ตามลำดับ (รายละเอียดดังตาราง 18) โดยมียอดเงินกู้รวมทั้งหมด 9,566,016 บาท และยอดเงินค้างชำระจำนวน 8,297,494 บาท ดังนั้นจึงมียอดเงินที่ชำระแล้ว จำนวน 1,268,522 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.26 ของยอดเงินกู้เท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในช่วงที่ทำการเก็บข้อมูลเป็นช่วงกลางปี และยังไม่ถึงกำหนดเวลาที่ต้องใช้คืนเงินกู้ยืม

ตาราง 18 ยอดเงินกู้และยอดค้างชำระของผู้ให้ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ

รายการ	ยอดเงินกู้ (บาท)	ยอดเงินค้าง ชำระ(บาท)	จำนวน ครอบครัว	ร้อยละ
ธ.ก.ส.สาขาอำเภอสะเมิง	3,335,000	2,729,000	29	17.90
สหกรณ์การเกษตรอำเภอสะเมิง	2,932,000	2,856,000	34	20.99
กองทุนหมู่บ้าน	907,000	889,000	48	29.63
ผ่อนชำระค่ารถยนต์	713,252	342,744	4	2.47
ธนาคารพาณิชย์	544,000	544,000	6	3.70
อื่นๆ*	432,900*	399,600*	7	4.32
หนี้นอกระบบ	298,800	195,800	13	8.02
กลุ่มออมทรัพย์	217,000	217,000	10	6.17
ผ่อนชำระค่ารถจักรยานยนต์	74,124	64,000	4	2.47
ผ่อนชำระค่าโทรศัพท์	43,690	16,300	5	3.09
อิฐีบาย	26,400	24,000	1	0.62
ผ่อนชำระค่าโทรศัพท์มือถือ	20,000	-	2	1.23
อื้ออน	17,000	15,200	3	1.85
ผ่อนชำระค่าเครื่องเสียง	3,900	3,900	1	0.62
นายทุน(ร้านค้า)	950	950	2	1.23
รวม	9,566,016	8,297,494		

หมายเหตุ \*หนี้กองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา ค้างชำระ 1 ราย จำนวนเงิน 360,000 บาท  
ที่เหลือ เป็นค่าผ่อนแก๊สหุงต้มและรถจักรยาน

#### ข้อมูลด้านสังคม

#### ทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา

ตาราง 19 เป็นข้อมูลทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา  
จากเกษตรกร 25 คน ทั้งหมดร้อยละ 100 เห็นว่าบ้านทรายมูลเป็นชุมชนที่น่าอยู่ ควรอนุรักษ์  
ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรรื้อฟื้นประเพณีเรื่องราวและประวัติชุมชนที่หายไป ควรสอน

จริยธรรมและคุณธรรมแก่เยาวชนในหมู่บ้าน การศึกษาจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเยาวชน และ ร้อยละ 80 เห็นว่าบ้านทรายมูลเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ขณะที่ผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น 137 คน ร้อยละ 91.27 ถึง 99.27 เห็นว่า บ้านทราย มูล เป็นชุมชนที่น่าอยู่ ควรอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสอนจริยธรรมและ คุณธรรมแก่เยาวชน แต่ผู้ที่เห็นควรควรรื้อฟื้นประเพณี เรื่องราว และประวัตินชุมชนที่หายไปมีเพียงร้อย ละ 43.07 เท่านั้น

ตาราง 19 ทักษะคติของผู้ให้ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา

ทัศนคติของผู้ให้ข้อมูล	เกษตรกร 25 ครอบครัว			อาชีพอื่นๆ 137 ครอบครัว		
	ร้อยละของครอบครัวที่			ร้อยละของครอบครัวที่		
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่มีความเห็น	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่มีความเห็น
1. ความเป็นชุมชนน่าอยู่	100.00	0.00	0.00	91.24	2.92	5.84
2. ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง	80.00	16.00	4.00	79.56	9.49	10.95
3. ควรอนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น	100.00	0.00	0.00	99.27	0.00	0.73
4. ควรรื้อฟื้นประเพณี เรื่องราว และประวัติ ชุมชนที่หายไป	100.00	0.00	0.00	43.07	56.20	0.73
5. ควรสอนจริยธรรมและ คุณธรรมแก่เยาวชนใน หมู่บ้าน	100.00	0.00	0.00	99.27	0.00	0.73
6. การศึกษาจำเป็นต่อการ ดำรงชีวิตของเยาวชน	100.00	0.00	0.00	98.54	1.46	0.00

### ทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตาราง 20 เป็นข้อมูลทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่า

ความอุดมสมบูรณ์ของดิน เกษตรกรจำนวน 19 ครอบครัวยุติเป็นร้อยละ 76.00 เห็นว่าดินมีความสมบูรณ์จำนวน 6 ครอบครัวยุติว่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนผู้ที่มีอาชีพอื่นๆ จำนวน 54 ครอบครัวยุติเป็นร้อยละ 39.24 เห็นว่าดินมีความสมบูรณ์ของดิน จำนวน 35 ครอบครัวยุติว่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์ และจำนวน 48 ครอบครัวยุติไม่มีความเห็น

การรู้วิธีปรับปรุงดิน เกษตรกรจำนวน 25 ครอบครัวยุติเป็นร้อยละ 100 รู้จักวิธีการปรับปรุงบำรุงดิน ส่วนผู้ที่มีอาชีพอื่นๆ จำนวน 86 ครอบครัวยุติเป็นร้อยละ 62.77 รู้จักวิธีการปรับปรุงบำรุงดิน จำนวน 14 ครอบครัวยุติไม่รู้จักวิธีการปรับปรุงบำรุงดินและจำนวน 37 ครอบครัวยุติไม่มีความเห็น

การจัดสรรน้ำของชุมชนเพื่อการบริโภคและอุปโภคอย่างเป็นธรรม เกษตรกรจำนวน 24 ครอบครัวยุติเป็นร้อยละ 96.00 เห็นว่าเป็นธรรม จำนวน 1 ครอบครัวยุติเห็นว่าไม่เป็นธรรม ส่วนผู้ที่มีอาชีพอื่นๆ จำนวน 128 ครอบครัวยุติเป็นร้อยละ 93.43 เห็นว่าเป็นธรรม จำนวน 3 ครอบครัวยุติเห็นว่าไม่เป็นธรรม และจำนวน 6 ครอบครัวยุติไม่มีความเห็น

น้ำเพื่อการบริโภคมีเพียงพอและมีความสะอาด เกษตรกรจำนวน 21 ครอบครัวยุติว่ามีเพียงพอและมีความสะอาด จำนวน 4 ครอบครัวยุติว่าไม่เพียงพอและไม่มีความสะอาด ส่วนผู้ที่มีอาชีพอื่นๆ จำนวน 118 ครอบครัวยุติว่ามีเพียงพอและมีความสะอาด จำนวน 19 ครอบครัวยุติว่าไม่เพียงพอและไม่มีความสะอาด

ป่าไม่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต เกษตรกรจำนวน 25 ครอบครัวยุติว่าป่าไม่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ส่วนผู้ที่มีอาชีพอื่นๆ จำนวน 125 ครอบครัวยุติว่าป่าไม่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต จำนวน 5 ครอบครัวยุติว่าไม่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และจำนวน 7 ครอบครัวยุติไม่มีความเห็น

ป่าไม้ในหมู่บ้านมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ เกษตรกรจำนวน 22 ครอบครัวยุติเห็นว่าป่าไม้ในหมู่บ้านมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ จำนวน 1 ครอบครัวยุติว่าไม่สัตว์ป่าอาศัยอยู่ จำนวน 2 ครอบครัวยุติไม่มีความเห็น มีส่วนผู้ที่มีอาชีพอื่นๆ จำนวน 94 ครอบครัวยุติว่าป่าไม้ในหมู่บ้านมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ จำนวน 21 ครอบครัวยุติว่าไม่สัตว์ป่าอาศัยอยู่ และจำนวน 22 ครอบครัวยุติไม่มีความเห็น

ป่าไม้ในหมู่บ้านมีสมุนไพร เกษตรกรจำนวน 24 ครอบครัวยุติว่าป่าไม้ในหมู่บ้านมีสมุนไพร จำนวน 1 ครอบครัวยุติว่าป่าไม้ในหมู่บ้านไม่มีสมุนไพร มีส่วนผู้ที่มี

อาชีพอื่นๆ จำนวน 108 ครอบครัว เห็นว่าป่าไม้ในหมู่บ้านมีสมุนไพร จำนวน 1 ครอบครัว  
เห็นว่ป่าไม้ในหมู่บ้านไม่มีสมุนไพร และจำนวน 28 ครอบครัว ไม่มีความเห็น

ตาราง 20 ทศนคติของผู้ให้ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทัศนคติของผู้ให้ข้อมูล	เกษตรกร 25 ครอบครัว			อาชีพอื่นๆ 137 ครอบครัว		
	ร้อยละของครอบครัวที่			ร้อยละของครอบครัวที่		
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
1.ความอุดมสมบูรณ์ของดิน	76.00	24.00	0.00	39.42	25.55	35.04
2. ู้วิธีปรับปรุงดิน	100.00	0.00	0.00	62.77	10.22	27.01
3. การจัดสรรน้ำของชุมชนเพื่อการบริโภคและอุปโภค อย่างเป็นธรรม	96.00	4.00	0.00	93.43	2.19	4.38
4. น้ำเพื่อการบริโภคมีเพียงพอและมีความสะอาด	84.00	16.00	0.00	86.13	13.87	0.00
5. น้ำเพื่อการอุปโภคมีเพียงพอและมีความสะอาด	52.00	40.00	8.00	75.91	18.98	5.11
6. ป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต	100.00	0.00	0.00	91.24	3.65	5.11
7. ป่าไม้ในหมู่บ้านมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่	88.00	4.00	8.00	68.61	15.33	16.06
8. ป่าไม้ในหมู่บ้านมีสมุนไพร	96.00	0.00	4.00	78.83	0.73	20.44

## ความรู้ความเชี่ยวชาญความรู้พื้นบ้าน

การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ซึ่งประกอบด้วย ไพล (แก้ปวดท้อง) อ่อม (แก้ฟกช้ำ ประสานกระดูก) สารระแห่น จิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ขมิ้น (ช่วยขับลม เจริญอาหาร) อ้อสพายควาย (ใช้ต้มดื่มกินเป็นยาชูกำลัง) หนุ่กลิ่นจ้อน (ใช้ต้มกินแก้ท้องเสีย) คันท้าย (ลดความดัน) ฟ้าทลายโจร (ใช้ต้มกินแก้ไข้) ใบบัวบก (แก้ร้อนใน) หนุ่หนวดแมว (ใช้ต้มกินแก้ปวดเอว) หน่าแนหรือรางจืด (ใช้ใบต้มกินช่วยขับพิษในร่างกาย) กระชายดำ (ใช้ต้มกินหรือคองกับเหล้า เป็นยาชูกำลัง) ทิงเจอร์ต้น (ใส่แผลสด) ว่านหางจระเข้ (ใช้ทาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก) เถาหรือต้นชะพลู (ใช้ต้มกินลดความดัน) เกษตรกรจำนวน 12 ครอบครัวหรือร้อยละ 34.29 รู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรส่วนผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ รู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร จำนวน 44 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 34.92

การถนอมอาหาร ซึ่งได้แก่การทำน้ำพริก หน่อไม้ดอง ผลไม้ดอง หน่อฮัด กลัวยตาก กลัวยอบ น้ำหน่อ เนื้อเคดเคียว ปลาแห้ง แหนมและจิ้นส้ม เกษตรกรจำนวน 4 ครอบครัวหรือร้อยละ 11.43 รู้เกี่ยวกับการถนอมอาหาร ส่วนผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ รู้เกี่ยวกับการถนอมอาหาร จำนวน 47 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 37.30

การแสดงท้องถิ่น ประกอบด้วย จ๊อย ซอ คำว ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน คนตรีพื้นเมือง วงปี่พาทย์ เกษตรกรจำนวน 7 ครอบครัวหรือร้อยละ 20.00 รู้เกี่ยวกับการแสดงท้องถิ่น ส่วนผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ รู้เกี่ยวกับการแสดงท้องถิ่น จำนวน 8 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 6.35

การแกะสลัก โดยเฉพาะ การแกะสลักข้าง ม้า นก เป็นต้น เกษตรกรจำนวน 4 ครอบครัวหรือร้อยละ 11.43 รู้เกี่ยวกับการแกะสลัก ส่วนผู้ประกอบอาชีพอื่นๆรู้เกี่ยวกับการแกะสลักจำนวน 8 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 6.35

การแพทย์พื้นเมือง (หมอเมือง) ซึ่งได้แก่การบีบนวด การปิดเป่าโดยใช้คาถา เป่าพิษสัตว์แก่อาการเจ็บปวด เกษตรกรจำนวน 2 ครอบครัวหรือร้อยละ 5.17 รู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นเมือง (หมอเมือง) ส่วนผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ รู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นเมือง (หมอเมือง) จำนวน 8 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 6.35

ช่างไม้ โดยการทำโต๊ะ ประตู หน้าต่าง เก้าอี้ ม้านั่ง รวมถึงการรับเหมาสร้างบ้าน เกษตรกรจำนวน 3 ครอบครัวหรือร้อยละ 8.57 รู้เกี่ยวกับการช่างไม้ ส่วนผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ รู้เกี่ยวกับช่างไม้ จำนวน 7 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 5.56

จักสานโดยเฉพาะถ้วยใส่ผักและตะกร้าใส่ของเกษตรกรจำนวน 1 ครอบครัวหรือ

ร้อยละ 2.86 รู้เกี่ยวกับจักสาน ส่วนผู้ ประกอบอาชีพอื่นๆ รู้เกี่ยวกับจักสาน จำนวน 3 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 2.38

หัตถกรรมโดยเฉพาะการทำไม้กวาด เกษตรกรจำนวน 2 ครอบครัวหรือร้อยละ 5.71 รู้เกี่ยวกับหัตถกรรม ส่วนผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ รู้เกี่ยวกับหัตถกรรม จำนวน 1 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 0.79

#### ตาราง 21 ความรู้ความเชี่ยวชาญพื้นบ้าน

ความรู้ความเชี่ยวชาญพื้นบ้าน	เกษตรกร		อาชีพอื่นๆ	
	จำนวน ครอบครัว	ร้อยละ	จำนวน ครอบครัว	ร้อยละ
1. การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร	12	48.00	44	32.12
2. การถนอมอาหาร	4	16.00	47	34.31
3. การแสดงท้องถิ่น	7	28.00	8	5.84
4. การแกะสลัก	4	16.00	8	5.84
5. การแพทย์พื้นเมือง (หมอมือ)	2	8.00	8	5.84
6. ช่างไม้	3	12.00	7	5.11
7. จักสาน	1	4.00	3	2.19
8. หัตถกรรม	2	8.00	1	0.73

#### ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ผู้ให้ข้อมูล มีการเสนอเพิ่มเติมว่า

1. อยากให้มีโครงการช่วยเหลือเกษตรกรด้านพัฒนาอาชีพให้เกิดรายได้
2. จัดให้มีตลาดในการขายสินค้า
3. มีลานตากและเก็บพืชผลทางการเกษตร
4. ผู้นำชุมชนต้องให้คำแนะนำแก่ลูกบ้านในเรื่องที่ลูกบ้านไม่ทราบ
5. แม่น้ำลำคลองควรช่วยกันรักษาความสะอาด ไม่ควรทิ้งขยะและสารพิษ

(ภาชนะบรรจุ)ลงในแม่น้ำ ลำคลอง

6. ควรบอกชาวบ้านให้รู้ถึงพิษภัยของสารเคมี

7. แบบสัมภาษณ์ดีเพราะมีประโยชน์ต่อหมู่บ้าน จะได้ทราบข้อมูลปัญหาที่แท้จริงของชุมชน
8. ควรมีการสอบถามข้อมูลจากชุมชนบ่อยๆ เพื่อจะได้ทราบข้อมูลปัญหาที่แท้จริงของชุมชน
9. อยากให้ช่วยเหลือเรื่องหนี้สินและทุนการศึกษาของเด็กในหมู่บ้าน
10. อยากให้มีการสนับสนุนผู้สูงอายุ ในเรื่องค่าใช้จ่าย ค่ารักษาพยาบาล
11. อยากให้พัฒนาหมู่บ้านให้รายรับมากกว่ารายจ่าย

## ตอนที่ 2 บทเรียนและกระบวนการจัดทำแผนชุมชนเดิม

เนื่องจากชุมชนบ้านทรายมูล ยังไม่เคยทำแผนพัฒนาชุมชนตนเองมาก่อน ทั้งนี้จากการสอบถามผู้นำหมู่บ้านและทางเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบของอำเภอสะเมิง ทำให้ทราบว่าอำเภอสะเมิงมีการทำแผนพัฒนาชุมชนในพื้นที่ อบต. (องค์การบริหารส่วนตำบล) เท่านั้น ในส่วนของหมู่บ้านซึ่งอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลตำบลสะเมิงได้ จำนวน 11 หมู่บ้านยังไม่มีการทำ ซึ่งรวมถึงบ้านทรายมูลด้วย ฉะนั้นในส่วนบทเรียน ตลอดทั้งกระบวนการจัดทำแผนชุมชนเดิมจึงยังไม่เคยเกิดขึ้น แต่มีเหตุการณ์ที่พอจะเทียบเคียงได้ก็คือ ในการให้งบประมาณสนับสนุนหมู่บ้านทั้งจากภาครัฐและเอกชน มักจะให้ชุมชนรีบไปเขียนโครงการมาเพื่อขอรับงบประมาณ ซึ่งส่วนใหญ่ให้เวลาในการทำเพียงไม่กี่วัน เนื่องจากต้องรีบส่งโดยให้เหตุผลว่า “เดี๋ยวจะไม่ทัน” ทางชุมชนจึงต้องรีบทำส่งทั้งที่เนื้อหาอาจจะไม่สมบูรณ์แต่ขอให้ส่งไปก่อน เป็นในลักษณะนี้หลายครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (2550:ระบบออนไลน์) ที่กล่าวถึงแผนงานที่รัฐสั่งให้ทำ มีระบบการทำแผนที่เกิดขึ้นตามกลไกของทางราชการ ได้แก่กรรมการหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน จนถึงองค์การบริหารส่วนตำบล การทำแผนแบบนี้พุ่งเป้าไปที่แผนการจัดการแผนงบประมาณ มีกรอบระยะเวลาว่าทำเมื่อไร และให้เสร็จเมื่อไร โดยมุ่งไปสู่การรองรับงบประมาณของภาครัฐเป็นหลัก ดังนั้นการที่ชุมชนได้มีโอกาสคิดเองทำเอง น่าจะเป็นทางออกที่ดี เนื่องจากเป็นเรื่องที่ชุมชนสนใจ เป็นการแก้ไขที่ตรงจุด

### ตอนที่ 3 กระบวนการจัดทำแผนชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน

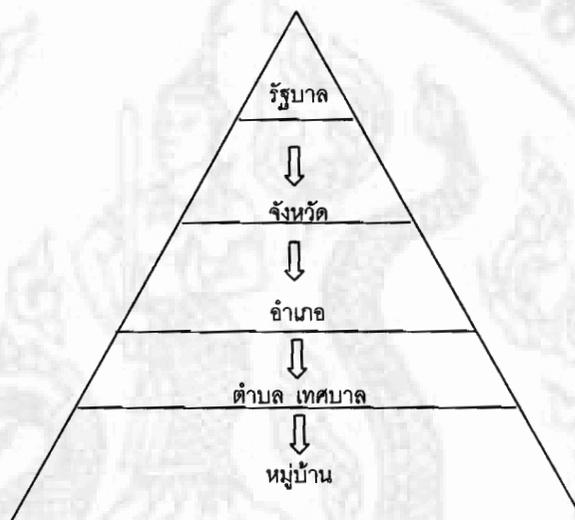
#### บริบทชุมชนจากการสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชน

ในการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ จำนวน 162 ชุด ได้รับความร่วมมือจากเยาวชนภายในหมู่บ้าน จำนวน 3 คน ซึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ช่วยเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นคนที่อยู่อาศัยภายในหมู่บ้าน ในการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเฉพาะประเด็นเรื่องหนี้สิน คนไทยส่วนใหญ่ซึ่งรวมทั้งคนในชุมชนบ้านทรายมูล ค่อนข้างจะถือและมักจะไม่นับบอกใครง่าย ๆ ถ้าหากเป็นคนต่างถิ่นหรือคนที่ไม่ค่อยรู้จักกันดี ก็มักจะไม่นับบอกข้อมูลให้ ทั้งนี้เนื่องจากกลัวที่คนอื่นจะรู้ความจริง บางคนก็เกิดความรู้สึกอับอายที่จะบอกกล่าวแก่ผู้อื่นให้ได้รับทราบ เนื่องจากข้อมูลการสัมภาษณ์ มีข้อคำถามที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและคนในชุมชนอยากรู้ค่อนข้างมาก ซึ่งรวมกันทั้งหมดมี 9 หน้า เวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ต่อแบบสัมภาษณ์ 1 ชุด ใช้เวลาประมาณ 30 นาที ฉะนั้นจึงทำให้ใช้เวลามาก แต่เพื่อการเก็บข้อมูลให้ครบทุกประเด็น และเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับความถูกต้องมากที่สุด อุปสรรคจากการสัมภาษณ์ พบว่าในช่วงกลางวันคนที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ จะออกไปทำงานนอกบ้าน เหลือไว้แต่คนเฒ่าคนแก่และเด็ก ซึ่งบางครั้ง ผู้สัมภาษณ์ต้องออกไปสัมภาษณ์ ที่กระท่อมกลางทุ่งนาในช่วงที่เกษตรกรพักเหนื่อย หรือบางครั้งต้องไปสัมภาษณ์ในช่วงเย็นภายหลัง จากเลิกงานแล้ว ส่งผลให้บางวันเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ไม่ครบ แต่ก็เป็นความภูมิใจของเยาวชนทั้ง 3 คนที่ได้ช่วยกันเก็บข้อมูลของชุมชน ซึ่งท้ายสุดก็จะเป็นข้อมูลที่คืนแก่ชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาบ้านต่าง ๆ ต่อไป

#### ผลการเรียนรู้จากการศึกษาฐานบ้านสามขา ตั้งแต่การเตรียมตัวจนถึงเสร็จสิ้น

การพัฒนาของชุมชนบ้านทรายมูลที่ผ่านมา ไม่ต่างจากชุมชนอื่นๆ ซึ่งการวางแผนมักจะถูกสั่งการมาจากด้านบน (top down) (ดังภาพ 3) โดยเฉพาะในช่วงใกล้สิ้นปีงบประมาณของทางราชการ ที่ทางการมักจะมีการแจ้งแก่ชาวบ้านได้รับทราบว่ามีงบประมาณมาให้ ให้ชุมชนรีบทำโครงการเสนอเพื่อขอรับเงินไปพัฒนาหมู่บ้าน หลายครั้งการทำโครงการก็ไม่ทัน หรือถ้าทันก็เป็นลักษณะทำไปก่อน เพื่อให้ได้เงินมาแล้วค่อยแก้ไขใหม่ โครงการส่วนใหญ่เป็นโครงการซึ่งต้องพึ่งพางบประมาณจากภายนอกเป็นหลัก ฉะนั้นทางผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมีแนวคิดว่าจะทำอย่างไร ที่จะช่วยกันวางแผนการพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูล โดยเรียงลำดับความสำคัญ แน่นนอน

ว่าโครงการที่จะทำมีแกนนำหลายคน เสนอโครงการที่มุ่งเน้นไปในเรื่องปากท้องเป็นหลัก ซึ่งต่อมาถูกจัดให้เป็นแผนและโครงการด้านเศรษฐกิจ แต่มีหลายคนเสนอว่าการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ไม่ใช่มุ่งเน้นด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว ควรจะมีการพิจารณาด้านอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น ด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม



ภาพ 5 แผนการพัฒนาซึ่งถูก สั่งการมาจากด้านบน (top down)

ซึ่งเป็นการพิจารณาในหลายๆด้านประกอบกัน สอดคล้องกับคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (2550:ระบบออนไลน์) ที่กล่าวว่า กระบวนการทำแผนชุมชนมีลักษณะที่เป็นธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในชุมชนหรือหมู่บ้าน แม้ว่าจะไม่ได้เรียกว่าแผน แต่ก็มักมีกระบวนการคล้ายๆ กัน ก็จะเริ่มจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล อาจจะเป็นข้อมูลเรื่องในครอบครัว การทำมาหากิน ดินฟ้าอากาศ การเมือง ป่าไม้ลำน้ำที่ผ่านหมู่บ้านเป็นต้น และส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยที่ผ่านการทำกิจกรรมในสถานที่ต่าง ๆ อย่างเช่น ศาลาวัด งานบวช งานบุญ วงเหล้า วงกาแป่ วงส้อมดำ การแข่งขันฟุตบอลระหว่างหมู่บ้าน ข้อมูลพวกนี้หากได้แลกเปลี่ยนและสะสมไว้จนถึงระดับหนึ่งพอเห็นเป็นรูปเป็นร่าง คนในชุมชนก็จะวางแผนจัดการแก้ไขกันในที่สุด ปกติมักพบว่าปัญหาที่แก้เป็นปัญหาของส่วนรวมทางด้านสังคม เช่น การพนัน ป่าไม้ถูกทำลาย เป็นต้น

ในการทำแผนพัฒนาชุมชน มีแกนนำหลายคนเสนอว่า น่าจะมีการศึกษาดูงานการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูล ฉะนั้นทางผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมีความเห็นร่วมกันว่า น่าจะไปศึกษาดูงานชุมชนบ้านสามขา ทั้งนี้เนื่อง จากเป็นชุมชนที่ได้รับการนำเสนอในสื่อหลากหลาย และมีกิจกรรมที่น่าสนใจอยู่หลาย

ด้าน ก่อนที่จะมีการเดินทาง ทางกลุ่มได้มีการปรึกษาหารือ และดำเนินถึงวัตถุประสงค์ที่จะเดินทางไปศึกษาดูงาน ว่าการไปครั้งนี้เพียงเพื่อเป็นการท่องเที่ยวเปิดหูเปิดตา หรือเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือแม้กระทั่งการนำสิ่งที่ดีที่ได้พบเห็นมาปรับใช้ มีการแบ่งหน้าที่กันคร่าวๆว่าจะสอบถามข้อมูลในเรื่องใด การเตรียมตัวไปดูงาน มีหลายคนที่สนใจในเรื่องต่างๆที่จะได้พบเห็น มีการพูดกระเซ้า เช่น “นายอินสอนมีความสนใจในเรื่องป่าไม้ ควรจะมีการตั้งคำถามไว้ในก่อนไม่ใช่ไปเห็นของสวยงามกลับลืมหมด และใครที่สนใจในเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนควรจะมีการเตรียมข้อมูลที่จะถาม และถ้าจะให้ดีควรมีการพกสมุด ปากกา เพื่อการจดบันทึกไปด้วย” และจากนั้นจึงได้ตกลงกันเพื่อหาวันที่เหมาะสมในการศึกษาดูงาน มีหลายคนเสนอว่าควรจะไปก่อนที่จะมีการเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งจะทำให้แกนนำหลายคนไม่มีเวลา ดังนั้นจึงได้ข้อสรุปว่า วันที่ 22 ตุลาคม 2550 จะเป็นวันที่ผู้นำ จะเดินทางไปศึกษาดูงานบ้านสามขา

เมื่อเดินทางไปถึงมีผู้นำชุมชนบ้านสามขา มาให้การต้อนรับด้วยความเป็นกันเอง ผู้นำบ้านสามขาได้เล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมายังชุมชนของตนเอง ทั้งเรื่องที่ล้มเหลวและประสบผลสำเร็จ บทเรียนหนึ่งซึ่งผู้นำบ้านสามขาได้เน้นย้ำ ให้แก่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงบ้านทรายมูล คือความสามัคคีในชุมชน การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งจะป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้งานต่างๆ ในชุมชน ไปถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นลักษณะเติมเต็มให้กันและกัน จากการศึกษาดูงานผู้นำการเปลี่ยนแปลงบ้านทรายมูล ได้พบเห็นสิ่งที่บ้านสามขาได้ทำสำเร็จแล้ว และได้รับรู้เรื่องราวจากผู้ที่มีประสบการณ์ ผลจากการศึกษาดูงาน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงบ้านทรายมูล มีความกระตือรือร้น ที่จะช่วยกันวางแผนพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูล มีการนัดแนะวันที่จะช่วยกันถอดบทเรียนที่ได้เรียนรู้มา โดยมีการพิจารณากับสิ่งที่ชุมชนตนเองมีอยู่

#### **การจัดทำแผนและแผนการพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูลอย่างมีส่วนร่วม**

จากการทบทวนสถานการณ์ปัญหาต่างๆภายในชุมชน โดยผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีการพูดคุยด้วยกัน เป็นที่แน่นอนว่ากลุ่มผู้นำที่เข้าร่วม ได้ผ่านประสบการณ์ร่วมในชุมชนและการบ่มเพาะในกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนมาระดับหนึ่งแล้ว ทำให้ง่ายต่อการเข้าใจและเข้าถึงปัญหาในแต่ละส่วนของชุมชน การพูดคุยได้นำไปสู่ การวางแผนการพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูลร่วมกัน จากข้อค้นพบในการพูดคุย ปัญหาที่ชุมชนให้ความสนใจ

ประเด็นแรกคือ เรื่องของการอนุรักษ์ป่าไม้ในหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากบ้านทรายมูลมีภูเขาและป่าไม้ล้อมรอบหมู่บ้าน ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา (ประมาณปี พ.ศ.2548) บ้านทรายมูลต้อง

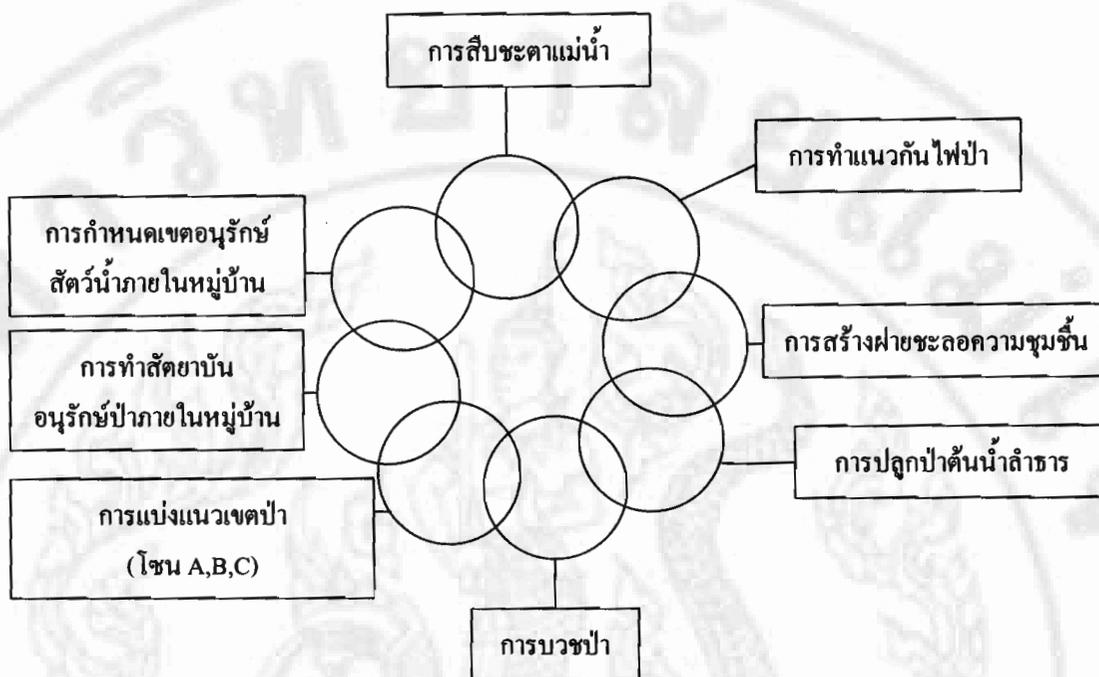
ประสบกับปัญหาดินโคลนและถ้ำถ่าน ซึ่งไหลมากับน้ำฝนเข้าสู่หมู่บ้าน ส่งผลให้บ้านเรือนหลายหลังและท้องถนนเต็มไปด้วยดินโคลน และนั่นเป็นการเน้นย้ำให้ชาวบ้านบ้านทรายมูล เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้บริเวณโดยรอบหมู่บ้าน ไม่ให้มีการเผาทำลายซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่มาจากมนุษย์ กอปรกับทางผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้ผ่านการเสวนาแลกเปลี่ยนกับผู้นำชุมชนบ้าน สามขาได้เห็นประจักษ์แก่สายตา ถึงผลดีของการอนุรักษ์ป่าไม้

ดังนั้นจึงเป็นแผนการพัฒนาแรกที่ชุมชนจะได้ร่วมกันทำในการอนุรักษ์ป่า ทางแกนนำได้คิดต่อไปว่าการอนุรักษ์ป่าเป็นคำที่กว้างเกินไป ควรจะมีการแยกย่อยให้เป็นกิจกรรม และมีผลในทาง ปฏิบัติ ซึ่งการจัดการป่าไม้ จำเป็นที่จะต้องคิดแบบองค์รวม (holistic) มีการประสานสอดคล้องกัน ดังนั้นจึงได้ร่วมกันเสนอกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แยกย่อยเป็นการทำแนวกันไฟป่า ซึ่งแต่เดิมมีการทำแนวกันไฟบริเวณป่าช้าและป่าไผ่หมู่บ้าน (ประมาณปี 2549) ผลจากการทำแนวกันไฟป่า ทำให้ในช่วงฤดูฝนของปี 2550 ไม่มีตะกอนดินและถ้ำถ่านเข้ามาในหมู่บ้าน ฉะนั้นในปี 2551 แกนนำที่เข้าร่วมจึงมีการเสนอกันว่า ควรมีการทำแนวกันไฟป่าให้กว้างและครอบคลุมพื้นที่ป่าไม้ของหมู่บ้านให้มากขึ้น ผลจากการช่วยกันรักษาป่าของบ้านทรายมูล ตั้งแต่ปี 2549 ทำให้ลำห้วยนางเลียบ ซึ่งไม่มีน้ำไหลมานานกลับมีน้ำไหลซึม ถึงแม้จะเป็นเพียงสายธารเล็กๆ แต่ก็เหมือนรางวัลตอบแทนให้แก่ชุมชนที่ได้ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้

ดังนั้นทางแกนนำจึงร่วมกันคิดต่อไปว่า ควรจะมีการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นเพื่อเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้ง ทั้งเพื่อกระจายความชุ่มชื้นให้แก่ต้นไม้ที่อยู่บริเวณฝายๆ และถ้าหากมีน้ำไหลซึมตลอดทั้งปี ทางชุมชนก็มีแผนที่จะนำน้ำมาใช้ภายในชุมชน ซึ่งเป็นการประหยัดพลังงาน เนื่องจากไม่ต้องใช้ไฟฟ้าในการสูบน้ำเหมือนในปัจจุบัน ซึ่งต้องเสียค่าไฟฟ้าเดือนละหลายพันบาท ทั้งนี้โดยใช้หลักการนำจากที่สูงไหลลงมาที่ต่ำ ห้วยนางเลียบมีตำแหน่งที่ตั้งสูงกว่าระดับหมู่บ้าน ซึ่งถ้าหากมีการวางท่อน้ำ ก็จะทำให้มีน้ำไหลมาได้

มีสมาชิกบางคนได้เสนอความเห็นเห็นว่า ป่าไม้ในหมู่บ้านในอดีตที่ผ่านมา มีการตัดไม้เพื่อนำมา สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดจนการขยายพื้นที่ทำการเกษตร มีการหักล้างทางพงทำให้ป่าไม้เสียหายไปมาก ฉะนั้นควรจะมีการปลูกป่าเพิ่มเติม โดยเฉพาะป่าต้นน้ำลำธาร นอกจากนี้ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ใกล้ๆหมู่บ้าน ใกล้แหล่งต้นน้ำลำธารและจุดที่ชุมชนอนุรักษ์ไว้ควรจะมีการบวชป่า ทั้งนี้เนื่องจากการบวชป่ามีพิธีกรรมทางศาสนา ที่มีการเชิญพระสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่มาทำพิธี เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ กอปรกับคนพื้นเมืองส่วนใหญ่ ซึ่งไม่เว้นแต่ชุมชนบ้านทรายมูล เชื่อว่าต้นไม้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองรักษาอยู่

แต่ทั้งนี้ก็มีผู้เสนอว่าบ้านทรายมูลถึงแม่จะอยู่ใกล้ตัวอำเภอสะเมิงเพียง 1.5 กิโลเมตร แต่ก็ยังคงมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงป่าอยู่ ฉะนั้นควรจะมีการแบ่งแนวเขตป่าให้มีความชัดเจน การแบ่งแนวเขตเหมือนกับบ้านสามขา โดยแบ่งเป็นโซน A เป็นพื้นที่หวงห้าม ห้ามมีการตัดไม้ทำลายป่า โซน B สามารถนำไม้มาใช้สร้างบ้านได้ แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้านโซน C สามารถเก็บหาของป่าและนำเศษไม้ใช้สำหรับทำเชื้อเพลิงได้ ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมา ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีแนวคิดที่จะให้ทำสตัดยบรรณการอนุรักษ์ป่าภายในหมู่บ้านทรายมูล จากพื้นที่ป่าลงมาสู่ลำน้ำแม่สะเมิง ซึ่งมีความสำคัญไม่แพ้พื้นที่ป่าบ้านทรายมูลถึงแม่ต้นธารสายน้ำจะอยู่ที่ป่าตำบลสะเมิงเหนือ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านทรายมูลหลายสิบกิโลเมตรไปทางทิศเหนือ แต่ก็ยังเชื่อมประสานสัมพันธ์ถึงกัน ในการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาลำน้ำแม่สะเมิง บ้านทรายมูลได้ใช้ประโยชน์จากน้ำแม่สะเมิง ทั้งเพื่อการบริโภคและอุปโภค โดยเฉพาะการทำเกษตร ซึ่งเป็นเหมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชุมชนมานับร้อยปี การจับสัตว์น้ำเพื่อนำมาประกอบอาหาร จากอดีตที่ผ่านมาสัตว์น้ำมีมากมายหลายชนิด แต่ปัจจุบันสัตว์น้ำหลายชนิดได้หายสาบสูญไป อย่างเช่น ปลาบุง ปลาหลดเมือง ปลาสร้อย เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องมาจากที่ผ่านมาไม่เคยมีการจำกัดช่วงเวลาการจับสัตว์น้ำ ตลอดทั้งการกำหนดเขตการจับสัตว์น้ำ กอปรกับปัจจุบันมีเครื่องมือเครื่องมือที่สามารถจับสัตว์น้ำได้ครั้งละมากๆ ดังนั้นทางกลุ่มจึงได้กำหนดให้มีการกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำขึ้นภายในหมู่บ้าน พร้อมทั้งทำการสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งเป็นการประสานความเชื่อเหมือนกับบวชป่า ซึ่งแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบ้านทรายมูล มีการสอดคล้องประสานสัมพันธ์กันดังภาพ 6



ภาพ 6 แผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบ้านทรายมูล มีการสอดประสานสัมพันธ์กัน

ประเด็นที่สอง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นที่ทราบกันดีว่าชาวบ้านทรายมูล มีพื้นที่ทำกินซึ่งยังไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ เป็นพื้นที่รวมกันนับร้อยไร่ ทั้งนี้นับตั้งแต่พื้นที่ใกล้ป่าเข้าไปยังนาห้ำบาทและเรื่อยไปจนถึงออบขาน การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการทำการเกษตร โดยการปลูกพืชหลากหลายชนิด ได้แก่ กัญช้ำน้ำว่า ลำไย มะม่วง ถั่วเหลือง กระเทียม พืชผักชนิดต่างๆ จากข้อมูลในวงสนทนา ในช่วงแรกทางการโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้พยายามที่จะประกาศพื้นที่ป่า ทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน หรือแม้แต่พื้นที่ที่ชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์ แต่ภายหลังจึงมีการตกลงกันได้ โดยทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ยอมที่จะขยับแนวเขตป่าขึ้นไปด้านบนสันเขา ซึ่งอยู่ห่างไกลหมู่บ้านออกไป แต่ถึงอย่างไรชาวบ้านยังต้องการเอกสารสิทธิในที่ดิน ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาที่ดินให้เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ปัจจุบันชาวบ้านยังไม่กล้านำรถแทรกเตอร์ล้อยางเข้าไปไถพรวน เนื่องจากกลัวถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม ซึ่งทางแกนนำหลายคนเสนอว่า ในเรื่องเอกสารสิทธิในที่ดินควรจะมีการหารือกับทางการ ทั้งจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ เจ้าหน้าที่กรมที่ดิน นายอำเภอสะเมิง เพื่อให้ช่วยดำเนินการให้ ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาในลักษณะประชาชนร่วมกับรัฐ

จากการเก็บข้อมูลซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นปัญหาเรื่องหนี้สิน ปรากฏว่าชาวบ้านมีหนี้สินแทบทุกครัวเรือน ซึ่งร้อยละ 65 ของหนี้สินทั้งหมด หรือคิดเป็นเงินประมาณ 6.2 ล้านบาท กู้มาจากสถาบันการเงินทางการเกษตร ทั้งจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

การเกษตร (สาขาสะเมิง) และจากสหกรณ์การเกษตรอำเภอสะเมิง ทั้งนี้เพื่อนำมาใช้ในการลงทุนทำการเกษตร (ภาพ 7 วงจรการเกิดหนี้จากการประกอบอาชีพทางการเกษตร ของเกษตรกรบ้านทรายมูล) ในขณะที่เกษตรกรกู้เงินเกษตรกรรู้ว่าตนเองเป็นหนี้ ซึ่งประกอบด้วยเงินค้ำและดอกเบี้ยเท่าไร และโดยทั่วไปจะมีการคิดคำนวณจากสถาบันการเงินที่ปล่อยกู้ให้เรียบร้อยแล้ว แต่ในขณะที่ตนเองนำไปลงทุน โดยเฉพาะการปลูกกระเทียมซึ่งเป็นพืชประธานและมีการปลูกทุกปี ต้องใช้ต้นทุนการผลิตที่สูง ทั้งการซื้อหาปัจจัยการผลิตเช่น หัวพันธุ์ ปุ๋ย การจ้างแรงงานสำหรับปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยว และเมื่อผลผลิตอยู่ในแปลงต้องเสี่ยงกับโรคแมลง ตลอดจนสภาพอากาศที่แปรปรวน ผลผลิตไม่แน่นอน และท้ายสุดราคาอยู่ที่พ่อค้า มีเกษตรกรส่วนน้อยที่พอจะมีกำไรและสามารถส่งคืนเงินกู้ได้ แต่ส่วนใหญ่ขาดทุนซึ่งบางคนก็มีความสามารถเพียงแต่จ่ายดอกเบี้ยแล้วเปลี่ยนสัญญาใหม่ ในขณะที่เกษตรกรบางรายไม่สามารถจ่ายคืนได้เลย เป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ทุกปี มีหลายคนตั้งข้อสังเกตว่าชาวบ้านเราส่วนใหญ่ขยัน และผลที่ตามมากลับเป็นหนี้สินและยากจนลงทุกปี

บทเรียนซึ่งผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้เรียนรู้จากบ้านสามขา และจากแกนนำบางคนที่เคยสงสัยเกี่ยวกับ เส้นทางการใช้จ่ายเงินภายในครอบครัวตนเอง ซึ่งท้ายสุดก็ตกลงกันว่า การที่เราจะทราบแผนการใช้จ่ายเงินซึ่งเปรียบเหมือนแผนในการดำเนินชีวิต จำเป็นที่จะต้องมีการบันทึกรายรับรายจ่ายเพื่อให้ทราบที่มาที่ไปของเงิน ดังนั้นการทำบัญชีครัวเรือนจึงเป็นคำตอบของกลุ่ม ที่จะต้องมีการเสนอให้แก่ชุมชนได้ร่วมกันพิจารณา มีแกนนำบางคนเสนอว่าปัจจุบันมีกระแสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานแนวทางการปฏิบัติให้แก่ประชาชนคนไทยไว้ แต่เมื่อหันกลับมามองในชุมชนยังไม่มีใครนำมาปฏิบัติให้เห็นผลเป็นรูปธรรม และเมื่อพิจารณาตามสูตรการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่ให้แบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน โดยแบ่งพื้นที่สำหรับปลูกข้าว 30 เปอร์เซ็นต์ (ในหลวงทรงเน้นย้ำว่าคนไทยกินข้าวเป็นอาหารหลัก ดังนั้นจึงต้องปลูกข้าว) พื้นที่สำหรับทำอ่างเก็บน้ำไว้ใช้ 30 เปอร์เซ็นต์ พื้นที่สำหรับปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น ผัก 30 เปอร์เซ็นต์ และพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย 10 เปอร์เซ็นต์ สำหรับพื้นที่ซึ่งมีน้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี ไม่จำเป็นต้องทำอ่างเก็บน้ำก็ได้ ฉะนั้นถ้าหากจะมีการส่งเสริมให้มีการทำ ในพื้นที่บ้านทรายมูลก็สามารถทำได้ ซึ่งแนวคิดนี้จะได้นำเสนอให้คนในชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาต่อไป

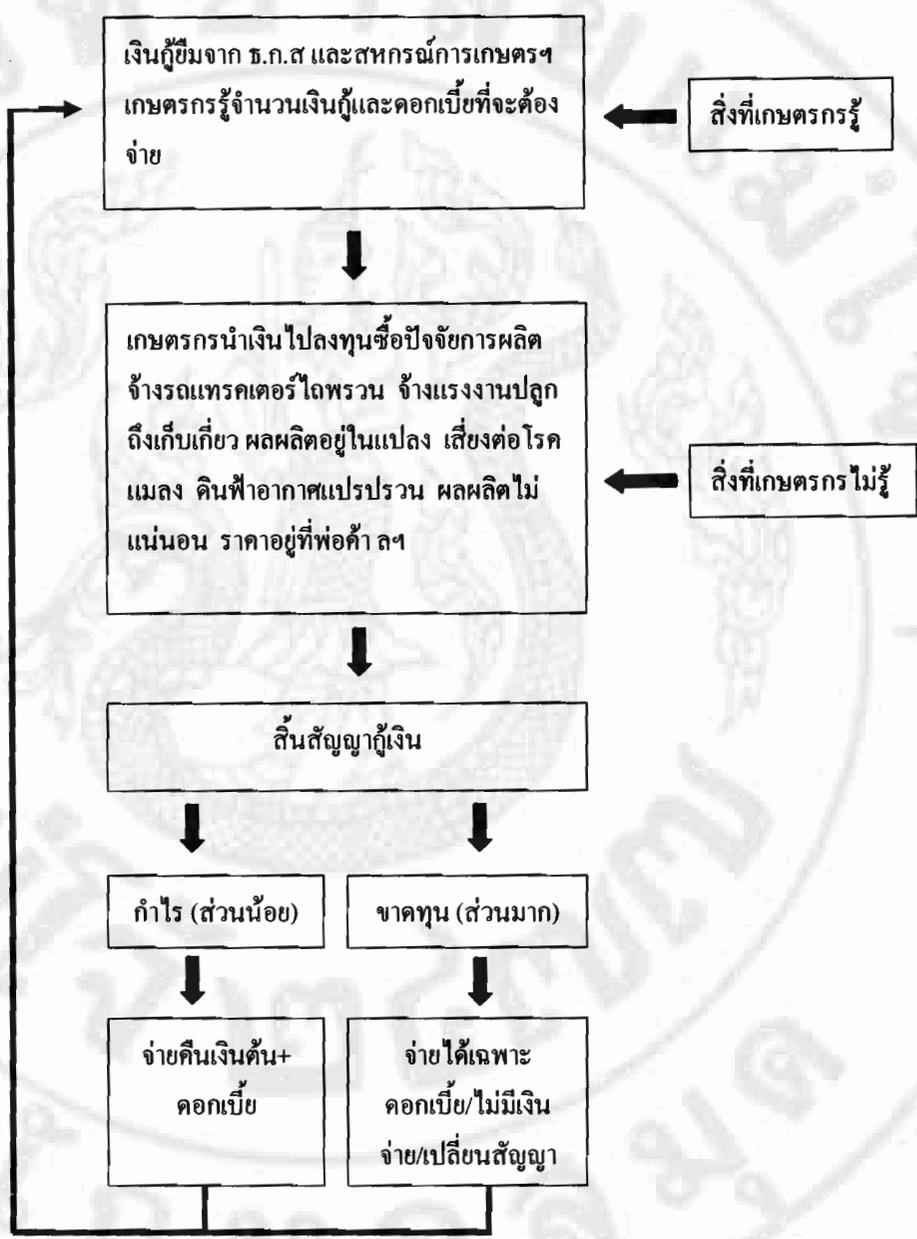
สืบเนื่องจากปุ๋ยเคมี มีราคาแพง และที่ผ่านมามีในชุมชนได้ช่วยกันทำปุ๋ยหมักจากเศษซากพืช ซึ่งมีการทำทุกปีสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ค่อนข้างมาก และที่สำคัญช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้ดีขึ้น แต่การทำยังไม่ค่อยดีพอ เมื่อพิจารณาแล้วทางกลุ่มเห็นว่า แร่ธาตุอาหารที่ได้จากการย่อย สลายได้สูญหายไปกับดิน ทั้งนี้เนื่องจากมีการกองปุ๋ยหมักไว้กับดิน และไม่มีโรงเรือน ฉะนั้นจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ควรจะมีการสร้างโรงเรือนสำหรับทำปุ๋ยหมัก ซึ่งรูปแบบ

โรงเรียนจะทำง่าย ๆ แต่ที่สำคัญต้องมีหลังคาและเทพื้น ขนาดไม่ต้องใหญ่โตมากจนเกินไป และสร้างจากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น ในชุมชนบ้านทรายมูลมีการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก โดยเฉพาะข้าวเหนียว แต่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจวบจนปัจจุบัน ชาวบ้านใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของตนเองหรือของเพื่อนบ้านทำพันธุ์ ทำให้สายพันธุ์ข้าวไม่บริสุทธิ์ เมล็ดข้าวที่ได้มีคุณภาพไม่ดี ส่งผลให้บริโภคไม่อร่อยเนื่องจากแข็งไม่นุ่ม เหนียว ผลผลิตได้น้อย ทั้งนี้ในความเป็นจริงเมล็ดพันธุ์ข้าว มีชั้นพันธุ์อยู่ 4 ชั้นพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วยชั้นพันธุ์คัด ชั้นพันธุ์หลัก ชั้นพันธุ์ขยาย และชั้นพันธุ์จำหน่าย ซึ่งในชั้นพันธุ์คัดและชั้นพันธุ์หลักศูนย์วิจัยข้าว ซึ่งเป็นหน่วยงานสังกัดกรมการข้าว จะเป็นผู้ผลิตเพื่อส่งให้ศูนย์ขยายพันธุ์พืชต่างๆ นำไปขยายพันธุ์ต่อเพื่อเพิ่มปริมาณ ก่อนที่จะจำหน่ายให้แก่เกษตรกรต่อไป ซึ่งทางกลุ่มเห็นว่าน่าจะมีการจัดตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีขึ้นในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลดังที่กล่าวมา

การปลูกพืชของเกษตรกรบ้านทรายมูลที่ผ่านมา มีระบบการปลูกพืชไม่ต่างจากเกษตรกรหมู่บ้านอื่นๆ ในท้องที่อำเภอสะเมิง ซึ่งพืชหลักประกอบด้วย ข้าว กระเทียม พืชรองประกอบด้วย ถั่วแระ ยาสูบ ข้าวโพดหวาน สตรอเบอร์รี่ เป็นต้น และเป็นที่แน่นอนว่าราคาขายก็ไม่ต่างกัน นั่นคือส่วนใหญ่มีราคาตกต่ำ ดังนั้นการปลูกพืชประกันราคาจึงเป็นทางเลือกที่ดีต่อชุมชน หลายคนแย้งว่าการปลูกพืชประกันราคาหายาก และส่วนใหญ่ก็เป็นพืชที่มีการปลูกตลอดทั้งปี ทำให้เป็นที่สะสมของโรคแมลง แต่ก็เชื่อว่าจะไม่มีการเลือกเลย เมื่อมีการพิจารณาถึงพบว่าในพื้นที่มีหน่วยงานของรัฐฯ บริษัทเอกชน ที่เข้ามาส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชโดยมีการประกันราคา

ซึ่งจากการทบทวนข้อมูลในช่วงหลายปีที่ผ่านมา หลายคนในชุมชนได้มีโอกาสได้เข้าร่วมปลูกพืชโดยใช้ระบบประกันราคา ซึ่งพบว่ามีผลดีมากกว่าผลเสีย ดังนั้นการปลูกพืชประกันราคาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของคนในชุมชน มีผู้เสนอว่าในเมื่อมีการปลูกพืชประกันราคาแล้ว ควรจะมีการตั้งวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่ชุมชนมีความสนใจร่วมกัน เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเป็นการเพิ่มการต่อรองทางการตลาดให้แก่กลุ่ม

**ประเด็นที่สาม** เป็นประเด็นปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทางชุมชนเห็นว่าในฤดูน้ำหลากทุกปี การข้ามน้ำเพื่อไปยังพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง มักจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ในส่วนสะพานที่มีอยู่ก็ชำรุดเสียหายค่อนข้างมาก จนชาวบ้านเกรงกันในวัน ไคววันหนึ่งอาจไหลไปกับน้ำแม่สะเมิงก็ได้



ภาพ 7 วงจรการเกิดหนี้จากการประกอบอาชีพทางการเกษตร ของเกษตรกรบ้านทรายมูล จากการประมวลในเวทีชุมชน

ฉะนั้นทางผู้นำจึงมีความเห็นว่า ควรจะมีการทำเป็นโครงการเสนอไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ โดยเฉพาะเทศบาลตำบลสะเมิงใต้ ทั้งนี้เนื่องจากเกินความสามารถที่ชุมชนจะดำเนินการได้ นอกจากนี้ถนนเข้าพื้นที่ทำการเกษตร ควรจะมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น

จากการสำรวจของผู้นำและข้อร้องเรียนของชาวบ้านในชุมชน เห็นว่าบ้านทรายมูลมีพื้นที่ทำการเกษตรกรค่อนข้างมาก แต่คิดที่ถนนเข้าพื้นที่เพื่อการลำเลียงผลผลิตข้าวไร่ หรือบางแห่งคับแคบจนเกินไป ซึ่งจากการสำรวจพบถนนที่มีลักษณะดังกล่าวอยู่หลายสาย ทั้งนี้คงจะได้นำเข้าไปหารือกับทางชุมชนว่าควรจะทำเช่นไร

มีสมาชิกบางคนเสนอว่า บ้านเราน่าจะมีการสร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ทั้งนี้โดยเชื่อมต่อกับน้ำปะปาภูเขา นำมาเก็บไว้ใช้เพื่อเป็นการเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง และเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายของหมู่บ้าน ในการสูบน้ำขึ้นมาใช้โดยใช้ไฟฟ้า ซึ่งสมาชิกหลายคนให้ความชอบในความคิดนี้

การสร้างคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร เป็นเรื่องต่อมาที่มีการพิจารณา บ้านทรายมูลมีพื้นที่ทำการเกษตรรวมกันหลายร้อยไร่ น้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่ทำให้เกษตรกรสามารถทำกิจกรรมทางการเกษตรได้ คลองส่งน้ำบ้านทรายมูลเป็นระบบเหมืองฝายที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้ และมีการใช้จวบจนทุกวันนี้ ในการสนทนาผู้นำมีการถกกันว่า “ถ้าเหมืองบ้านเรามีการใช้นานหลายสิบปี มีการชำรุดเสียหายบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในฤดูฝน ถ้าหากพวกเราช่วยกันผลักดันให้เป็นลำเหมืองคอนกรีตคงจะดีไม่น้อย” เสียงสะท้อนที่เกิดขึ้นในวงสนทนา มีสมาชิกขานรับเป็นส่วนใหญ่

ในส่วนของการระบายน้ำภายในชุมชน มีหลายคนเสนอว่า ที่ผ่านมาจากเทศบาลได้ทำการก่อสร้างให้ โดยมีการขุดร่องลึกและกว้างโดยใช้คอนกรีต แต่ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดหมู่บ้าน ควรจะมีการทำโครงการเสนอเพื่อให้มีการดำเนินต่อ โดยสร้างในจุดที่จำเป็นก่อน การแก้ปัญหาของชาวบ้านในช่วงที่ผ่านมา ทำได้เพียงใช้จอบขุดเป็นร่องเพื่อให้การระบายน้ำไหลสะดวกขึ้น แต่ถ้าหากมีฝนตกหนัก ก็จะทำให้การระบายน้ำ ไม่สามารถระบายได้ทัน ส่งผลให้น้ำเอ่อล้นถนนและไหลเข้าสู่บ้านเรือนของชาวบ้าน

มีผู้ประสานแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร เข้ากับการขุดลอกลำน้ำแม่สะเมิง ที่หลายคนเห็นว่าลำน้ำแม่สะเมิง ซึ่งเปรียบเหมือนเส้นเลือดใหญ่ ที่หล่อเลี้ยงชุมชนบ้านทรายมูลมานานปี จากช่วงหลายปีที่ผ่านมา ในฤดูน้ำหลากน้ำแม่สะเมิงมีการเอ่อล้นทุกปี หลายคนตั้งข้อสังเกตว่า บางครั้งฝนตกไม่มากแต่น้ำกลับท่วม มีบางคนเสนอความเห็น “ลำน้ำแม่สะเมิง เกิดการแคบและตื้นเขินลง ทำให้น้ำไหลไม่ทัน ส่งผลให้เกิดการ

ท่วม และถ้าหากมีการขุดลอกลำน้ำแม่สะเมิง ก็จะทำให้น้ำไหลสะดวกมากยิ่งขึ้น และน่าจะช่วยลดปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากได้บ้าง”

มีบางคนเสนอว่าน่าจะมีการสร้างฝายกั้นน้ำแม่สะเมิง เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง แต่ก็มีแกนนำบางคนเสนอแย้งว่า ฝายกั้นน้ำมีหน้าที่ในการยกระดับลำน้ำเท่านั้น ส่วนหน้าที่ในการเก็บกักน้ำนั้นน้อยมาก ซึ่งถ้าหากจะมีการสร้างจริงๆ ควรจะทำการปรับปรุงฝาย 3 ลูกที่มีอยู่ในปัจจุบันมากกว่า และถ้าหากจะหาแหล่งน้ำมาทดแทนในช่วงฤดูแล้ง ควรจะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำมากกว่า ซึ่งบริเวณที่เป็นไปได้คือที่ห้วยนางเลียบ ท้ายสุดของประเด็นปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีแกนนำเสนอให้มีการขยายไฟฟ้าเพื่อการเกษตร ทั้งนี้เพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น

**ประเด็นสุดท้าย ด้านสังคมวัฒนธรรมและการศึกษา** ผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสอนการแสดงพื้นบ้านให้แก่เยาวชนภายในหมู่บ้าน รวมทั้งการฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น เช่นการแต่งกาย การห่มผ้า การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เป็นต้น เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความห่วงใย ในประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ที่นับวันจะเลือนหายไป ถ้าหากไม่มีการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน จากการถาโถมของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนไม่เว้นแม้แต่ชุมชนบ้านทรายมูล เยาวชนเหินห่างจากธรรมชาติ มีการสะท้อนจากคนรุ่นเก่าว่า ในอดีตมีการสอนธรรมะให้แก่เยาวชน ในกิจกรรม “พุทธศาสนาวันอาทิตย์” ซึ่งมีการจัดทุกวันอาทิตย์ มีกิจกรรมที่ให้เด็กที่เข้าเรียนได้ศึกษาธรรมะ โดยมีพระเป็นพี่เลี้ยง มีการให้เด็กแต่ละคนเล่าถึงประสบการณ์ ของการทำสมาธิให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนได้ฟัง ไม่ได้มีเครื่องมือที่ทันสมัยในการสอนเหมือนปัจจุบัน ครูผู้สอนมีเพียงชอล์กและกระดานดำก็สามารถสอนได้

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญ ของการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรภายในหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร ส่วนใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะรู้ถึงคุณประโยชน์ตลอดทั้งวิธีใช้ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ผ่านมา ผู้เฒ่าผู้แก่เหล่านี้ได้เสียชีวิตลงไปหลายคน แน่แน่นอนว่าความรู้ที่ได้สั่งสมมา ซึ่งเป็นความรู้ที่มีอยู่ในตัว และไม่มีการถ่ายทอดลงเป็นตัวหนังสือ ได้สูญหายไปกับตัวบุคคลด้วย ซึ่งในอนาคตอันใกล้หากไม่มีการรวบรวมความรู้เหล่านี้ไว้ ชุมชนอาจจะสูญเสียภูมิรู้นี้ไปอย่างน่าเสียดาย

จากภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคืองและปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังที่กล่าวมา ได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเยาวชนภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีเด็กนักเรียนจากหลายครอบครัวที่มีฐานะยากจน และยังขาดสนด้านการเงิน ดังนั้นทางผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมีแนวคิดว่าการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่เยาวชนและนักเรียนภายในหมู่บ้าน จะเป็นทางออกที่ดีอีกทางหนึ่ง ซึ่งชุมชนสามารถทำได้

และทำยุทธการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน บ้านทรายมูลค่อนข้างจะ  
ได้เปรียบกว่าชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลสะเมิงได้ ทั้งนี้เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวทาง  
ธรรมชาติที่สวยงาม โดยเฉพาะน้ำแม่ขาน ซึ่งเปรียบเหมือนสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ของ  
ประชาชนทั้งอำเภอสะเมิง ซึ่งถ้าหากมีการจัดภูมิทัศน์ที่สวยงาม และจัดการพื้นที่เป็นสัดส่วน ก็จะมี  
ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปใช้บริการเป็นจำนวนมาก อันจะนำมาซึ่งรายได้ที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชน  
ต่อไป

สอดคล้องกับวิสัยทัศน์เทศบาลตำบลสะเมิงได้ (เทศบาลตำบลสะเมิงได้,2550:32-  
36) ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาในช่วง 3 ปี (พ.ศ.2550 – 2552 ) โดยเรียงลำดับ  
ก่อนหลังดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการแก้ไขปัญหาความยากจน แนวทางการพัฒนา  
ประกอบด้วย ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมส่งเสริม สนับสนุน  
การลดภาวะค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ส่งเสริมและสนับสนุนการเกษตรผสมผสาน (เกษตรทฤษฎีใหม่)  
ส่งเสริมและสนับสนุนการออกเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินให้ประชาชน ส่งเสริมและสนับสนุนให้  
ประชาชน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจน

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วยก่อสร้าง  
ร้านค้าชุมชนเพื่อเป็นตลาดกลางทางการเกษตร จัดอบรมพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชน  
ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการตั้งกลุ่มอาชีพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพให้มีความ  
เข้มแข็ง ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีการออมทรัพย์และการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน  
ส่งเสริมและสนับสนุนการเกษตรปลอดสารพิษ เผยแพร่ความรู้และเทคนิคการทำเกษตรใหม่ๆ  
ให้แก่ตัวแทนเกษตรกรเพื่อนำไปเผยแพร่ต่อ

3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย  
ก่อสร้าง ถนน สะพาน ทางเท้าให้ครอบคลุมและได้มาตรฐาน ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้ได้  
คุณภาพและได้มาตรฐานทุกหมู่บ้าน ก่อสร้างปรับปรุงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่  
จำเป็น สำหรับประชาชน ให้ได้มาตรฐาน ส่งเสริมองค์กรชุมชนประชาชนภาครัฐเอกชน ร่วมใน  
การดูแลรักษาสาธารณประโยชน์ และผลประโยชน์ของชุมชน ขยายพื้นที่ข้อมูลข่าวสารเพิ่มระบบ  
การสื่อสารสาธารณะ และประชาชนให้สามารถ เข้าถึงบริการสาธารณะได้อย่างเสมอภาค ขยาย  
เขตไฟฟ้าสาธารณะ ปรับปรุงและติดตั้งไฟกิ่งให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสังคม การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแนวทางการ  
พัฒนา ประกอบด้วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน  
ส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนางานด้านการศึกษาของเทศบาล ปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกให้

ประชาชน มีความรักและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ส่งเสริม สนับสนุน งานด้านกีฬาและนันทนาการ ส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคม การจัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพ

5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วยจัดอบรมให้มีความรู้กับกลุ่มผู้นำชุมชน ในด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดตั้งองค์กรและส่งเสริมการนำหลักการเกษตรอินทรีย์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ จัดตั้งส่งเสริมให้มีการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตรที่ปลอดสาร ส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้ในที่สาธารณะและพื้นที่เอกชน

6) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย ส่งเสริมอาชีพในการจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้กับนักท่องเที่ยว

สอดคล้องกับคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (2546:ระบบออนไลน์) ที่กล่าวว่า แผนชุมชน หมายถึง กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกัน เพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเองให้เป็นไปตามความต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิดร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก

และคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (2550:ระบบออนไลน์) ยังกล่าวอีกว่า การวางแผนว่าจะทำอะไรหลังจากได้เห็น ได้วิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมของชุมชนหรือของหมู่บ้านแล้ว ก็เป็นขั้นตอนที่ต้องมีความสนใจ หากเป็นการคิดว่าจะทำอะไรบนฐานทุนเดิมหรือศักยภาพของชุมชน ก็จะเป็นเรื่องง่ายที่จะเริ่มต้นลงมือทำ แต่ถ้ากลับไปคิดว่าจะทำอะไรบนฐานทรัพยากรที่ไม่มีอยู่เลยในชุมชน การลงมือทำก็เป็นเรื่องไกลเกินฝันอยู่เหมือนกัน (นอกจากจะมีช่องต้องงบประมาณจากภายนอก) แต่ก่อนที่คิดว่าจะลงมือทำอะไรนั้น จำเป็นที่จะต้องรู้ว่าอะไรคือสาเหตุของปัญหาที่จะลงมือแก้ไข เพราะถ้าหากว่าไม่สามารถค้นหาสาเหตุพบ การลงมือก็จะสะเปะสะปะ เสียดายและเวลาเป็นอย่างมาก สิ่งสำคัญนอกจากคิดออกว่าจะทำอะไร ยังต้องคิดต่อว่าจะทำอย่างไรด้วย โดยคนในหมู่บ้านก็ต้องระดมความคิด แล้วก็ดูความเป็นไปได้และลงมือทำ ภายใต้ศักยภาพของชุมชน สำหรับการแก้ปัญหาที่เกินความสามารถของชุมชน ก็เชื่อมต่อกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานภาครัฐต่อไป ในชุมชนหนึ่ง ๆ ย่อมมีองค์ประกอบของคนที่หลากหลาย ดังนั้นการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ต้องรวมคนให้มาจาก

หลากหลายอาชีพไม่จำกัดฐานะ ได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางของชุมชนในเวทีเดียวกัน ประเด็นทั้งสี่ที่ผ่านการแลกเปลี่ยนของผู้นำชุมชนบ้านทรายมูล ในการวางแผนพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูลร่วมกัน จนกระทั่งได้แผนพัฒนาฯที่ผ่านการมีส่วนร่วม พร้อมจะนำเสนอแก่ชุมชนในเวทีการทำประชาพิจารณ์ต่อไป

### การจัดเวทีประชาพิจารณ์ร่างแผนพัฒนาชุมชน

เวทีที่ใช้ในการทำประชาพิจารณ์ร่างแผนพัฒนาชุมชน ใช้หอประชุมประจำหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ติดกับวัดบ้านทรายมูล ในการทำประชาพิจารณ์ร่างแผนพัฒนาชุมชน มีชาวบ้านทรายมูลให้ความสนใจค่อนข้างมาก ซึ่งสังเกตจากจำนวนผู้ที่เข้าร่วม ชาวบ้านคุ้นเคยกับการทำประชาพิจารณ์มาหลายครั้ง ฉะนั้นการชี้แจงจึงใช้เวลาไม่มาก การมีส่วนร่วมในการพิจารณาร่างแผนพัฒนาชุมชน ชาวบ้านมีการสอบถามกลุ่มผู้นำตลอด ในข้อสงสัยที่ต้องการความกระจ่างไม่ไข่มาร่วมเพียงเพื่อยกมือให้ผ่านไปเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับ ถวิลวดี บุรีกุล (2548:ระบบออนไลน์) กล่าวถึงเงื่อนไขพื้นฐานของการมี ส่วน ร่วม มี 3 ประการ คือ

1. ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจการถูกบังคับให้เข้าร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม
2. ต้องมีความเสมอภาคบุคคลที่เข้าร่วมในกิจกรรมใด จะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ
3. ต้องมีความสามารถ บุคคลหรือกลุ่ม เป้าหมาย จะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่าในบางกิจกรรม แม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้ มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการซึ่งบุคคล หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจขององค์กร การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือเป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการ แบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วม เป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเป็น การสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่ร้ายแรงที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่า

เชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวล และค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

ผู้เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์ประกอบด้วย ผู้ชายจำนวน 51 คน ผู้หญิงจำนวน 54 คน ซึ่งสัดส่วนระหว่างผู้ชายและผู้หญิงมีจำนวนเกือบจะเท่าๆกัน มีผู้ที่เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์เสนอในเวทีว่า ควรจะมีการเรียงลำดับความสำคัญของแผน ที่ได้รับความเห็นชอบมากเรียงไปหาน้อย และเมื่อมีการนำแผนแต่ละด้านขึ้นมาใช้ ก็ให้พิจารณาแผนที่ได้รับความเห็นชอบในลำดับต้นๆก่อน ซึ่งแผนที่ได้รับการเห็นชอบ จากการทำประชาพิจารณ์ปรากฏดังตาราง 21-24

### แผนด้านโครงสร้างพื้นฐาน

จากแผนด้านโครงสร้างพื้นฐานพบว่า ผู้เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์ เห็นชอบให้บรรจุแผนการสร้างสะพานคอนกรีตข้ามน้ำแม่สะเมิงเป็นอันดับแรก โดยได้รับความเห็นชอบเป็นมติเอกฉันท์ จำนวนผู้ให้ความเห็นชอบ 105 คน รองลงมาคือการสร้างถนนเข้าพื้นที่ทำการเกษตร การสร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การสร้างคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร การสร้างรางระบายน้ำภายในชุมชน การขุดลอกลำน้ำแม่สะเมิง การขยายไฟฟ้าเพื่อการเกษตร การสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตรและการสร้างฝายกั้นน้ำแม่สะเมิง โดยได้รับความเห็นชอบจำนวน 104 103 102 101 98 95 94 และ 86 คน ตามลำดับ ซึ่งแผนทั้งหมดมีผู้รับรองเกินครึ่งของผู้มาใช้สิทธิ์ทั้งหมด มีการตกลงกันในที่ประชุมว่า แผนด้านโครงสร้างพื้นฐาน เป็นแผนที่ต้องพึงพิงงบประมาณจากภายนอกชุมชน ซึ่งงบประมาณในการดำเนินการตามแผนในแต่ละแผนนั้น มีจำนวนเงินที่ใช้แตกต่างกัน ดังนั้นควรพิจารณาจากวงเงินที่ได้รับการสนับสนุนว่า จะสามารถนำไปปฏิบัติตามแผนที่วางไว้แผนไหนได้บ้าง ก็ให้พิจารณาตามความเหมาะสม โดยคัดเลือกแผนที่สอดคล้องกับงบประมาณ ที่ได้รับการสนับสนุนในครั้งนั้นๆ ซึ่งรายละเอียดปรากฏดังตาราง 22

ตาราง 22 แผนด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ลำดับ	แผน	จำนวนผู้ให้ความเห็น		
		เห็นชอบ	ไม่เห็นชอบ	ไม่ออกความเห็น
1.	สะพานคอนกรีตข้ามน้ำแม่สะเมิง	105	-	-
2.	ถนนเข้าพื้นที่ทำการเกษตร	104	-	1
3.	สร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค	103	-	2
4.	สร้างคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร	102	-	3
5.	วางระบายน้ำภายในชุมชน	101	-	4
6.	ขุดลอกลำน้ำแม่สะเมิง	98	-	7
7.	ขยายไฟฟ้าเพื่อการเกษตร	95	-	10
8.	อ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร	94	6	5
9.	ฝายกั้นน้ำแม่สะเมิง	86	-	19

#### แผนด้านเศรษฐกิจ

แผนด้านเศรษฐกิจพบว่า ผู้เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์ เห็นชอบให้บรรจุแผนการขอเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำการเกษตรเป็นอันดับแรก โดยได้รับความเห็นชอบเป็นมติเอกฉันท์ จำนวนผู้ให้ความเห็นชอบ 105 คน รองลงมาคือจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์ข้าว การปลูกพืชประกันราคา การส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่(เกษตรแบบพอเพียง) การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการสร้างโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โดยได้รับความเห็นชอบจำนวน 82 69 68 62 61 และ 58 คน ตามลำดับ รายละเอียดดังตาราง 23

ตาราง 23 แผนด้านเศรษฐกิจ

ลำดับ	แผน	จำนวนผู้ให้ความเห็น		
		เห็นชอบ	ไม่เห็นชอบ	ไม่ออกความเห็น
1.	ขอเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำการเกษตร	105	-	-
2.	จัดทำบัญชีครัวเรือน	82	11	12
3.	จัดตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์ข้าว	69	-	36
4.	ปลูกพืชประกันราคา	68	-	36
5.	ส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ (เกษตรแบบพอเพียง)	62	1	42
6.	จัดตั้งวิสาหกิจชุมชน	61	-	44
7.	สร้างโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์	58	1	46

#### แผนด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา

แผนด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษาพบว่า ผู้เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์เห็นชอบให้บรรจุแผนการสอนการแสดงพื้นบ้านให้แก่เยาวชนภายในหมู่บ้าน การรวบรวมความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรภายในหมู่บ้าน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านเป็นอันดับแรก โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้เข้าร่วมจำนวน 104 คน รองลงมาคือการฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น (เช่น การแต่งกาย การห่มผ้า การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เป็นต้น) การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่เยาวชนและนักเรียนภายในหมู่บ้าน และการส่งเสริมเยาวชนด้านธรรมะ (เช่น ฟังเทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น) โดยได้รับความเห็นชอบจำนวน 99 และ 87 คน ตามลำดับรายละเอียดดังตาราง 24

ตาราง 24 แผนด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา

ลำดับ	แผน	จำนวนผู้ให้ความเห็น		
		เห็นชอบ	ไม่เห็นชอบ	ไม่ออกความเห็น
1.	สอนการการแสดงผลงานบ้านให้แก่เยาวชน ภายในหมู่บ้าน	104	-	1
2.	รวบรวมความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรภายในหมู่บ้าน	104	-	1
3.	ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน	104	-	1
4.	ฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น (เช่น การแต่งกาย การแห่ไม้ค้ำ การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เป็นต้น)	99	-	6
5.	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่เยาวชนและนักเรียน ภายในหมู่บ้าน	92	-	13
6.	ส่งเสริมเยาวชนด้านธรรมะ (เช่น ฟังเทศน์ในวัน สำคัญทางศาสนา กิจกรรมพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ เป็นต้น)	87	-	18

#### แผนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่า ผู้เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์ เห็นชอบให้บรรจุแผนการทำแนวกันไฟป่า การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น การปลูกป่าต้นน้ำลำธาร การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การแบ่งแนวเขตป่า (A B C) การทำสัตยาบันการอนุรักษ์ป่าภายในหมู่บ้าน และการกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำภายในหมู่บ้าน โดยได้รับความเห็นชอบเป็นมติเอกฉันท์ จากจำนวนผู้ให้ความเห็นชอบทั้งหมด 105 คน รายละเอียดดังตาราง 25

ตาราง 25 แผนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลำดับ	แผน	จำนวนผู้ให้ความเห็น		
		เห็นชอบ	ไม่เห็นชอบ	ไม่ออกความเห็น
1.	การทำแนวกันไฟฟ้า	105	-	-
2.	การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น	105	-	-
3.	ปลูกป่าต้นน้ำลำธาร	105	-	-
4.	บวชป่า	105	-	-
5.	สืบชะตาแม่น้ำ	105	-	-
6.	แบ่งแนวเขตป่า (A,B,C)	105	-	-
7.	ทำสัตยาบรรณการอนุรักษ์ป่าภายในหมู่บ้าน	105	-	-
8.	กำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำภายในหมู่บ้าน	105	-	-

#### ตอนที่ 4 การแปลงแผนพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูลไปสู่การปฏิบัติ

##### การฝึกปฏิบัติการเขียนและทำโครงการอย่างมีส่วนร่วม

ภายหลังจากที่ชาวบ้านได้ร่วมกัน ทำประชาพิจารณ์แผนพัฒนาชุมชนบ้านทรายมูล เสร็จแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของผู้นำการเปลี่ยนแปลงทั้ง 25 คน ที่จะต้องช่วยกันนำแผนการพัฒนาฯ ไปสู่การปฏิบัติ โดยนำไปแปลงเป็นโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ ผู้นำหลายคนเคยผ่านการเขียนโครงการมาก่อน ทำให้การฝึกปฏิบัติไม่ค่อยคิดขัดมากเท่าไร ผู้นำบางคนกลัวว่าตนเองเขียนตัวหนังสือไม่สวย กะว่าจะให้คนอื่นช่วยเขียน แต่ในกลุ่มก็เสนอว่าถึงแม้ตัวหนังสือไม่สวย แต่สามารถอ่านออกก็ถือว่าใช้ได้แล้ว จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนของการซักถามหารือในประเด็นที่สงสัย มีผู้นำบางคนถามว่า “ การเขียนหลักการและเหตุผลของโครงการมีความสำคัญเช่นไร ” วิทยากรตอบว่า “ ในการเขียนโครงการส่วนที่ 1 ซึ่งเป็นส่วนของหลักการและเหตุผล ซึ่งส่วนนี้ถือว่าสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะว่าเป็นส่วนที่กล่าวถึงความสำคัญของโครงการ ที่มาที่ไป ทำไม่ถึงต้องทำ ถ้าไม่ทำ จะเกิดผลเช่นไร เหมือนกับการยกแม่น้ำทั้งห้าขึ้นมาพูด แต่ทั้งนี้ข้อมูลที่นำมากล่าวอ้าง ต้องมีฐานข้อมูลมาจากเรื่องจริง สามารถตรวจสอบได้ ยกตัวอย่างเช่น การเขียนโครงการเกี่ยวกับการปรับปรุงระบบคลองส่งน้ำของบ้านทรายมูล โดยมีการอ้างว่าชาวบ้านทรายมูลมีความต้องการมาก

ต้องระบุด้วยว่ามากอย่างไร มีอะไรมาช่วยยืนยันว่าชาวบ้านทรายมูล มีความต้องการมาก การเขียนหลักการและเหตุผลของโครงการต่างๆ ถ้าจะว่าไปแล้ว เหมือนกับการที่เรานำรูปสามเหลี่ยมมากลับหัวลงด้านล่าง ซึ่งท้ายที่สุดจุดสำคัญจะอยู่ตรงส่วนยอดด้านล่าง” มีข้อคำถามจากแกนนำบางคน โดยกล่าวว่า “ การเขียนวัตถุประสงค์และเป้าหมายมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เนื่องจากว่าเขียนทีไร มักจะเหมือนกันทุกที” วิทยากรตอบว่า “ ในการเขียนวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยทั่วไปมักจะบอกว่าโครงการนี้จะทำไปเพื่ออะไร อย่างเช่นยกตัวอย่าง โครงการปรับปรุงคลองส่งน้ำที่ผ่านมา การเขียนวัตถุประสงค์ ก็เพื่อให้เกษตรกรบ้านทรายมูลมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและครอบคลุมพื้นที่ทำการเกษตร ในส่วนเป้าหมายส่วนใหญ่จะเป็นการกำหนดจำนวนหรือปริมาณที่สามารถวัดได้ อย่างเช่น ปรับปรุงระบบคลองส่งน้ำความยาว 500 เมตร ทั้งที่ความเป็นจริง อาจมีความยาวถึง 1,000 เมตร แต่อาจจะมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณสนับสนุน ฉะนั้นจึงขอรับการสนับสนุนเพียงเท่านี้ก่อน” มีผู้นำบางคนถามต่อไปว่า “เมื่อพิจารณาแผนการพัฒนาที่ผ่านการทำประชาพิจารณ์ โดยชุมชนแล้ว มีแผนการพัฒนาอยู่หลายด้าน ที่ชุมชนสามารถทำได้เอง ทำไมต้องมีการเขียนโครงการ ในเมื่อเราไม่ต้องพึ่งงบประมาณจากภายนอก ซึ่งในชุมชนสามารถจัดการได้เอง” วิทยากรตอบว่า “ในการเขียนโครงการ ไม่จำเป็นว่าจะต้องเขียนเพื่อขอรับการงบประมาณสนับสนุนเพียงอย่างเดียว คำว่าโครงการมีระยะเวลาการเริ่มต้นและระยะเวลาสิ้นสุด และแน่นอนว่าโครงการที่ดี ต้องมีการติดตามและประเมินผล และท้ายสุดต้องมีการสรุปและให้ข้อเสนอแนะ ตัวอย่างเช่น โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำภายในหมู่บ้านทรายมูล ซึ่งอาจจะมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่จะอนุรักษ์ มีการร่วมกันสำรวจสัตว์น้ำแล้วทำการจดบันทึก ในระยะเริ่มต้นของการทำโครงการว่าสัตว์น้ำที่ได้พบเห็นมีอะไรบ้าง มีปริมาณมากน้อยขนาดไหน ภายหลังจากที่เริ่มมีการอนุรักษ์ มีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มจำนวนมากน้อยขนาดไหน ซึ่งจะเป็นส่วนของการติดตามและประเมินผล และท้ายสุดถึงมีการสรุปว่าโครงการที่ทำไปแล้ว ได้ผลเป็นประการใด ซึ่งถ้าหากประสบผลสำเร็จ ก็สามารถนำไปขยายผลในจุดอื่นๆภายในหมู่บ้าน หรือแม้แต่เป็นข้อมูลให้แก่ชุมชนอื่นที่สนใจในวิธีการ ซึ่งสามารถจะนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพหมู่บ้านของตนเองได้” มาถึงตอนนี้ผู้นำแต่ละคน ก็เกิดความกระตือรือร้นอยากเขียน ฉะนั้นจึงมีการแบ่งแผนการพัฒนาฯ เพื่อนำไปเขียนเป็นโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ทั้งนี้ตามความสนใจของแต่ละคน

## โครงการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ

โครงการพัฒนาบ้านทรายมูล มีการแบ่งผู้รับผิดชอบตามความถนัดดัง  
ตาราง 26-29

ตาราง 26 โครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ลำดับ	โครงการ	ผู้รับผิดชอบ
1.	สะพานคอนกรีตข้ามน้ำแม่สะเมิง	นายอ้วน ปัญแก้ว
2.	ถนนเข้าพื้นที่ทำการเกษตร	นายอินสอน จันทร์แก้ว
3.	สร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค	นายทองดี จันทร์ธิมมาลี
4.	สร้างคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร	นายวิโรจน์ เตชะดา
5.	วางระบายน้ำภายในชุมชน	นายอินคำ อินทมินทร์
6.	ขุดลอกลำน้ำแม่สะเมิง	นายศรีนวล ทาระโส
7.	ขยายไฟฟ้าเพื่อการเกษตร	นายพรหมมินทร์ รินคำ
8.	อ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร	นายสุทัศน์ สารศรี
9.	ฝายกั้นน้ำแม่สะเมิง	นายประสิทธิ์ อินตา

ตาราง 27 โครงการด้านเศรษฐกิจ

ลำดับ	โครงการ	ผู้รับผิดชอบ
1.	ขอเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำการเกษตร	นายบุญ สิทธิกุล
2.	จัดทำบัญชีครัวเรือน	นายผาย ประเสริฐ
3.	จัดตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์ข้าว	นายทวี ไชยศรี
4.	ปลูกพืชประกันราคา	นายเจริญ เรือนคำ
5.	ส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ (เกษตรแบบพอเพียง)	นายประสิทธิ์ อินตา
6.	จัดตั้งวิสาหกิจชุมชน	นายศรีนวล ทาระโส
7.	สร้างโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์	นายนรภัทร ประเสริฐ

ตาราง 28 โครงการด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา

ลำดับ	โครงการ	ผู้รับผิดชอบ
1.	สอนการแสดงพื้นบ้านให้แก่เยาวชน ภายในหมู่บ้าน	นางลำควน หมอเก้ง
2.	รวบรวมความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร ภายในหมู่บ้าน	นายผาย อุปโย
3.	ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน	นายเมืองคำ กุลนาทอง
4.	ฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น (เช่น การแต่งกาย การห่มผ้า การ เลี้ยงผีเสื้อบ้าน เป็นต้น)	นายประสิทธิ์ อินดา
5.	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่เยาวชนและ นักเรียนภายในหมู่บ้าน	อาจารย์สุวรรณ แสงประสิทธิ์
6.	ส่งเสริมเยาวชนด้านธรรมะ (เช่น ฟัง เทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรม พุทธศาสนวันอาทิตย์ เป็นต้น)	นายคำตัน ปันธิยา

ตาราง 29 โครงการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลำดับ	โครงการ	ผู้รับผิดชอบ
1.	ทำแนวกันไฟป่า	นายอินสอน ศรีวิชัย
2.	สร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น	นายคำจันทร์ จันทร์ตา
3.	ปลูกป่าต้นน้ำลำธาร	นายอินสอน ศรีวิชัย
4.	บวชป่า	นายคำตัน ปันธิยา
5.	สืบชะตาแม่น้ำ	นายคำตัน ปันธิยา
6.	แบ่งแนวเขตป่า (A,B,C)	นายสุระ เปียงแก้ว
7.	ทำสัตยาบันการอนุรักษ์ป่า ภายในหมู่บ้าน	นายคำมูล ปันแก้ว
8.	กำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ภายในหมู่บ้าน	นายสุระ เปียงแก้ว

## การนำโครงการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ

จากแผนพัฒนาบ้านทรายมูลทั้งหมด 30 แผน ได้แปลงไปสู่โครงการพัฒนาทั้งหมด 30 โครงการ ซึ่งประกอบด้วยโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานจำนวน 9 โครงการ โครงการด้านเศรษฐกิจจำนวน 7 โครงการ โครงการด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา จำนวน 6 โครงการ และโครงการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 8 โครงการ

ซึ่งจากการพิจารณาพบว่าเป็นโครงการที่ชุมชนสามารถทำเองได้ โดยแทบจะไม่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก โดยเฉพาะในด้านงบประมาณ มีทั้งหมด 16 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 53.34 ของโครงการทั้งหมด ประกอบด้วย

**โครงการด้านเศรษฐกิจ** จำนวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการจัดทำบัญชีครัวเรือน และโครงการส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ (เกษตรแบบพอเพียง)

**โครงการด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา** จำนวน 6 โครงการ ได้แก่ โครงการสอนการแสดงพื้นบ้านให้แก่เยาวชนภายในหมู่บ้าน โครงการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรภายในหมู่บ้าน โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน โครงการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เช่นการแต่งกาย การห่มผ้า การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เป็นต้น โครงการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่เยาวชนและนักเรียนภายในหมู่บ้านและโครงการส่งเสริมเยาวชนด้านธรรมะ เช่น ฟังเทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมพุทธศาสนาวินิจฉัย เป็นต้น

**โครงการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** จำนวน 8 โครงการ ได้แก่ โครงการทำแนวกันไฟฟ้า โครงการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น โครงการปลูกป่าต้นน้ำลำธาร โครงการบวชป่า โครงการสืบชะตาแม่น้ำ โครงการแบ่งแนวเขตป่า (A B C) โครงการทำสัตยาบันการอนุรักษ์ป่าภายในหมู่บ้าน และโครงการกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำภายในหมู่บ้าน

จากโครงการที่กล่าวมา เป็นสิ่งที่ชุมชนได้สะท้อนออกมาว่าอยากจะทำ หลายโครงการเป็นเรื่องที่ชุมชนได้พูดคุยกันมานาน แต่ติดขัดปัญหาหลากหลายประการ ทั้งโครงการที่ชุมชนสามารถทำเองได้ และโครงการที่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก ในด้านความรู้ไปจนถึงงบประมาณ และบางครั้งช่วงจังหวะเวลาที่เหมาะสม ที่ทำให้คนในชุมชนพร้อมที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ตลอดทั้งสำเร็จได้ดังเป้าหมายที่วางไว้ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาให้ถ่วงถี่ การจัดเป็นหมวดหมู่และการให้ความสำคัญ โดยเรียงลำดับโครงการที่มีความสำคัญไว้ในอันดับต้นๆ จากทั้งหมด 30 โครงการที่กล่าวมา เป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำให้แล้วเสร็จ หรือเห็นผลได้ภายในระยะเวลาอันสั้น หากแต่ต้องค่อยทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป

โครงการที่คนในชุมชนได้ช่วยกันทำในช่วงเวลาที่ผ่านมาก็เห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ โครงการทำแนวกันไฟป่า ผู้ที่อยู่อาศัยชุมชนบ้านทรายมูลต่างได้มีโอกาสรับรู้ถึงผลกระทบจากไฟป่า ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากมนุษย์ที่เข้าไปหาของป่า เผาป่าเพียงเพราะว่าหญ้าหรือวัชพืชขึ้นรกปกคลุมทางเดินเข้าป่า หรือแม้แต่เผาเพื่อให้เกิดเห็ดโดยเฉพาะเห็ดถอบ ซึ่งมักจะเกิดในผืนป่าที่ผ่านการเผา และสาเหตุอื่นๆที่ทำให้ป่าถูกเผา ประมาณปี พ.ศ. 2548 บ้านทรายมูลต้องประสบกับปัญหาดินโคลนและถ้ำถ่าน ซึ่งไหลมากับน้ำฝนเข้าสู่หมู่บ้าน ส่งผลให้บ้านเรือนหลายหลังและท้องถนนเต็มไปด้วยดินโคลน และนั่นเป็นการเน้นย้ำให้ชาวบ้านบ้านทรายมูล เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้บริเวณโดยรอบหมู่บ้าน ซึ่งแต่เดิมมีการทำแนวกันไฟบริเวณป่าช้าและป่าไผ่สัก หมู่บ้าน (ประมาณปี พ.ศ. 2549) ผลจากการทำแนวกันไฟป่า ทำให้ในช่วงฤดูฝนของปี พ.ศ. 2550 ไม่มีตะกอนดินและถ้ำถ่านเข้ามาในหมู่บ้าน ฉะนั้นในปี พ.ศ. 2551 ทางชุมชนจึงได้ร่วมกันทำแนวกันไฟป่าให้กว้าง และครอบคลุมพื้นที่ป่าไม้ของหมู่บ้านมากขึ้นกว่าเดิม ในการทำแนวกันไฟป่า ชุมชนบ้านทรายมูลได้มีประชุมพูดคุยกัน ถึงเหตุผลและความสำคัญของการทำแนวกันไฟป่า จนนำไปสู่การระดมคนในหมู่บ้าน ให้ช่วยกันทำแนวกันไฟป่า การทำงานเป็นการลงแรงช่วยกันคนละไม้คนละมือไม่มีค่าจ้าง อุปกรณ์ที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็น จอบ มีดพร้า คราด เป็นต้น โดยชาวบ้านแต่ละคนจะห่อข้าวเพื่อเป็นอาหารกลางวัน ของใครของมันแต่เมื่อถึงเวลารับประทานอาหาร ก็จะมีการล้อมวงกินข้าวกลางวันด้วยกัน ทำให้มีกับข้าวที่หลากหลาย นอกจากจะทำให้ได้รับประทานอาหารที่หลากหลายรสชาติแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งภาพดังกล่าวหาได้ยากยิ่งในสังคมที่เจริญทางวัตถุเพียงด้านเดียว

ภายหลังจากการทำแนวกันไฟป่าเสร็จสิ้น ทางชุมชนจะมีการเฝ้าระวังการเกิดไฟป่า โดยมีการจัดคนให้เดินสำรวจแนวกันไฟป่าเป็นระยะๆ ซึ่งบางครั้งอาจจะต้องทำการกวาดใบไม้แห้ง ที่มักจะตกทับถมในแนวกันไฟป่าที่ได้ทำไว้ ซึ่งถ้าหากไม่ทำการปัดกวาดให้ดี เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าขึ้น ก็มีโอกาที่จะลุกลามเข้ามาในพื้นที่แนวกันไฟได้ และในบางครั้งเมื่อเกิดไฟป่าชาวบ้านในชุมชนบ้านทรายมูล ก็จะช่วยกันดับไฟทั้งกลางวันและกลางคืน ฉะนั้นการทำแนวกันไฟป่าของชาวบ้านชุมชนบ้านทรายมูล จึงไม่ใช่เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่ปรากฏให้เห็นเท่านั้น หากเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ปัญหา และได้เรียนรู้ร่วมกันร่วมกันของคนในชุมชน และช่วยกันหาทางออกโดยมีการวิเคราะห์ปัญหาผ่านการพูดคุย และท้ายที่สุดส่งผลให้เกิดการร่วมแรงรวมใจกัน แก้ไขปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533:33) ที่กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ

1. เป็นกระบวนการรวมกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวและชุมชน ได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ และหาแนวทางอื่นในการ

พึ่งตนเอง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการที่สมาชิกของครอบครัว ชุมชน ได้ร่วมกันคิด และทำงานร่วมกันนี้ เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งตนเอง และการพัฒนาของครอบครัวและชุมชนร่วมกัน

2. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการพึ่งตนเอง และในการพัฒนาของชีวิตจริง เป็นพลวัตของการเรียนรู้จากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุและหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้ข้อตกลงแล้ว สมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาทางแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น กระบวนการคิด ทำ ทบทวนวิเคราะห์ ทำ จึงจะหมดไป ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวและชุมชน ได้ยกระดับความคิด และตั้งสมมุติปัญญาไว้

3. เป็นการเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้เพื่อหาความพยายามในการพึ่งตนเอง และพัฒนาอย่างต่อเนื่องของครอบครัวและชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชน จึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญาของสมาชิกให้สูงขึ้น แต่ยังรวมถึงการกล้าที่จะร่วมคิดริเริ่ม และค้นคว้าหาวิธีการแก้ปัญหาและพึ่งตนเองได้

4. เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าในแนวดิ่ง การเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกของครอบครัวและชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิด และประสบการณ์ซึ่งกันและกันจนเป็นลักษณะเครือข่ายความรู้ที่เชื่อมโยงกัน

โครงการที่ต้องพึ่งพิงงบประมาณและความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก มีทั้งหมด 14 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 46.66 ของโครงการทั้งหมด ประกอบด้วย

โครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน จำนวน 9 โครงการ ได้แก่ โครงการสร้างสะพานคอนกรีตข้ามน้ำแม่สะเมิง โครงการสร้างถนนเข้าพื้นที่ทำการเกษตร โครงการสร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค โครงการสร้างคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร โครงการสร้างรางระบายน้ำภายในชุมชน โครงการขุดลอกลำน้ำแม่สะเมิง โครงการขยายไฟฟ้าเพื่อการเกษตร โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร และโครงการสร้างฝายกั้นน้ำแม่สะเมิง

โครงการด้านเศรษฐกิจ จำนวน 5 โครงการ ได้แก่ โครงการขอเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำการเกษตร โครงการจัดตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์ข้าว โครงการปลูกพืชประกันราคา โครงการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน และโครงการสร้างโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์

โครงการที่ได้เห็นเป็นรูปธรรมแล้วได้แก่ โครงการสร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นโครงการที่ต้องพึ่งพิงงบประมาณจากองค์กรภายนอกชุมชน โดยเฉพาะเทศบาล

ตำบลสะเมิงใต้ ที่ได้ให้งบประมาณสนับสนุนในการก่อสร้าง ดังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และท่อส่งน้ำ แต่แรงงานในการขุดฝังท่อ ชาวบ้านในชุมชนบ้านทรายมูลได้ช่วยกันทำ ทั้งนี้ เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนไม่เพียงพอ มูลเหตุที่ชาวบ้านต้องการสร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค มาจากน้ำประปาเดิมที่ชุมชนใช้ไม่มีต้นทุนสูง ทั้งนี้เนื่องจากต้องใช้ไฟฟ้าในการสูบน้ำ ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าไฟฟ้าเดือนละไม่ต่ำกว่า 6,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายยังไม่ได้รวมถึงค่าบำรุงรักษา ตลอดทั้งค่าคนเดินจดเลขมิเตอร์การใช้น้ำและส่งบิลค่าน้ำให้บ้านแต่ละหลัง ขณะที่สามารถเก็บค่าน้ำได้เฉลี่ยเดือนละ 3,000 บาท ซึ่งเมื่อชาวบ้านได้พิจารณาร่วมกันแล้ว เห็นว่าไม่คุ้มค่าถ้าหากจะดำเนินการต่อ และถ้าหากจะมีการขึ้นราคาค่าใช้น้ำต่อหน่วยให้สูงขึ้น (ปัจจุบันเก็บลูกบาทเมตรละ 5 บาท) ส่วนใหญ่ก็ไม่เห็นด้วย ฉะนั้นทางชุมชนจึงได้ช่วยกันคิดต่อว่า จะมีหนทางใดที่จะใช้น้ำจากระบบประปาดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า และสอดคล้องกับงบประมาณที่ต้องสูญเสียไปหลายแสนบาท ประการสำคัญคือรายได้จากการจัดเก็บค่าน้ำ ต้องสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น และสามารถกระจายน้ำได้อย่างทั่วถึง ฉะนั้นผลจากการหาทางออก ร่วมกัน ทางชุมชนจึงมีมติร่วมกันว่าจะหาสถานที่จัดสร้างถังพักน้ำ โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเป็นพื้นที่สูงสามารถกระจายน้ำได้อย่างทั่วถึงทั้งชุมชน มีระยะทางไม่ไกลจากบ่อน้ำดินที่มีการดึงน้ำมาใช้ และจากการหาสถานที่ที่เหมาะสม ทางชุมชนได้พื้นที่ไร่ของชาวบ้านในหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ถัดจากบริเวณโรงเรียนวัดทรายมูล ขึ้นไปด้านบนประมาณ 200 เมตร เป็นสถานที่ในการก่อสร้าง เนื่องจากบริเวณที่จะก่อสร้างได้มีการตัดถนนเข้าไปเพื่อลำเลียงวัสดุก่อสร้าง ตลอดทั้งมีการปรับพื้นที่ที่จะสร้าง พื้นที่รวมกันหลายตารางเมตร ฉะนั้นทางชุมชนจึงมีมติร่วมกันว่า ควรจะขุดเขยค่าที่ดินให้แก่เจ้าของไร่ โดยตกลงจ่ายเป็นเงิน 5,000 บาท และให้ใช้เงินกองกลางของหมู่บ้านจ่าย จากการบอกเล่าของผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลง กล่าวว่า “จุดที่มีการสร้างถังเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เมื่อพิจารณาจากระยะทางในการสูบน้ำมาเก็บไว้แล้ว มีระยะทางใกล้กว่าจุดเดิมมาก ซึ่งจะส่งผลดีต่อการสูบน้ำ ที่จะทำให้เวลาที่จะใช้ในการสูบน้ำสั้นลง อันจะส่งผลถึงค่าไฟฟ้าที่จะต้องถูกลงเป็นเงาตามตัว และเป็นผลดีต่อปั้มน้ำหรือซัมเมอร์ที่จะมีอายุการใช้งานยาวนานขึ้น” ซึ่งในปลายเดือนสิงหาคม 2551 ที่ผ่านมา ชุมชนบ้านทรายมูลได้มีโอกาสใช้น้ำ ซึ่งส่งน้ำมาจากถังเก็บน้ำที่ชุมชนได้ร่วมคิดร่วมทำ จนเกิดเป็นผลสำเร็จ

โครงการต่อมาคือโครงการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน สืบเนื่องจากบ้านทรายมูลเป็นหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบโครงการหลวงปางคะ (ชื่อทางการ สถานีเกษตรหลวงปางคะ) ซึ่งมีภารกิจในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่เกษตรกร เมื่อต้นปี 2551 ที่ผ่านมา ทางสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ ได้เข้ามาประสานงานกับโครงการหลวงปางคะ ขอให้คัดเลือกชุมชนหรือหมู่บ้านที่ต้องการ จัดตั้งกลุ่มโดยยึดการบริหารงานในรูปแบบสหกรณ์ ทางโครงการหลวงปางคะ

ได้ประสานไปยังแกนนำหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในเขตที่รับผิดชอบ 14 หมู่บ้าน ผลปรากฏว่าบ้านทรายมูล มีคุณสมบัติครบตามที่สหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่กำหนดไว้ ประกอบกับชุมชนมีโครงการที่จะจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้นทางชุมชนจึงจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนขึ้นมา โดยได้ไปขอจดทะเบียนกับทางสำนักงานเกษตรอำเภอสะเมิง ซึ่งเป็นนายทะเบียนรับจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน และใช้ชื่อว่า “กลุ่มเตรียมจัดตั้งสหกรณ์โครงการหลวงปางคะ” มีที่ทำการอยู่ที่บ้านทรายมูล หมู่ที่ 5 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอ สะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของกลุ่มเตรียมจัดตั้งสหกรณ์โครงการหลวงปางคะ ตั้งขึ้นมาบนฐานคิดที่ว่า ยังมีชาวบ้านบ้านทรายมูลจำนวนมากที่ประกอบอาชีพเกษตร และยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดโรคแมลงศัตรูพืช เป็นต้น ดังนั้นทางกลุ่มฯจึงได้รวมตัวกันทำร้านค้า เพื่อจำหน่ายปัจจัยการผลิตดังกล่าว โดยมีสมาชิกครั้งแรก จำนวน 23 คน ถือหุ้นคนละ 100 บาท และทางสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ได้สบทบ เพื่อเป็นทุนประเดิมเป็นเงิน 40,000 บาท ซึ่งเป็นลักษณะเงินให้เปล่าแต่ห้ามมิให้สูญหาย ทางกลุ่มฯจึงได้พูดคุยกันว่า จะระดมเงินค่าหุ้นจากที่ถือหุ้นคนละ 100 บาท เพิ่มเป็นคนละ 1,000 บาท และในระหว่างที่กลุ่มฯได้ดำเนินการ มีชาวบ้านในชุมชนให้ความสนใจสมัครเป็นสมาชิกมากขึ้น นอกจากนี้ทางกลุ่มฯยังได้ศึกษาถึงเงื่อนไขการเปิดร้านค้า เพื่อจำหน่ายปัจจัยการผลิตทางการเกษตร โดยได้เดินทางไปขอคำแนะนำจาก สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 ซึ่งเป็นหน่วยงานสังกัดกรมวิชาการเกษตร สำนักงานอยู่ที่ตำบลแม่เหี้ย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทางสำนักวิจัยฯได้ให้คำแนะนำแก่กลุ่มว่ากลุ่มบุคคลหรือบุคคลธรรมดาใด ที่ต้องการจำหน่ายวัตถุดิบพืชทางการเกษตร จะต้องผ่านการอบรมและสอบผ่านตามเงื่อนไขก่อน จึงจะสามารถขอใบอนุญาตประกอบการจำหน่ายได้ และในปีนี้มีการจัดอบรมขึ้นที่ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในระหว่างวันที่ 7-8 สิงหาคม พ.ศ.2551 ดังนั้นทางกลุ่มฯจึงได้คัดเลือกตัวแทนกลุ่มจำนวน 4 คน เพื่อเข้ารับการ อบรมในวันดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วย นางจันทร์หอม เกติมา นายศรีนวล ทาระโส นายทองดี จันทิมาลีและนายนรภัทร ประเสริฐ ผลจากการอบรมตัวแทนกลุ่มทั้ง 4 คน สามารถสอบผ่านและได้รับใบอนุญาตจากกรมวิชาการเกษตรเรียบร้อยแล้ว

จากโครงการที่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือจากองค์กร หรือหน่วยงานภายนอกทั้งสองโครงการ ได้สะท้อนให้เห็นถึง การเสาะหา การคิดวิเคราะห์ และแยกแยะปัญหาของชุมชน ตลอดจนการประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอก ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ของคนในชุมชนบ้านทรายมูล สอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2548:126) กล่าวว่า การเรียนรู้อยู่ที่การหาข้อมูล การเก็บข้อมูล การสำรวจข้อมูล รวบรวมแล้ววิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เป็น ก็

จะทำให้เกิดความรู้ ความรู้ อาจจะมีลักษณะเฉพาะเป็นเรื่องราวๆ อาจจะเป็นเพียงความรู้ทางแนวคิด ทฤษฎี ถ้าหากเชื่อมโยงกับความรู้อื่นๆ มีการบูรณาการและนำไปสู่การปฏิบัติจนเห็นผลดีกับชีวิต ความรู้ก็จะกลายเป็นปัญญา มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและของสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของออร์ศรี งามวิทยาพงศ์ (2549:109-121) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ มีการสั่งสมและประมวลพัฒนาข้อมูลหรือชุดประสบการณ์ที่ตนเองประสบมาโดยทางต่างๆ อยู่ตลอดเวลา มิใช่เกิดขึ้นโดยฉับพลันทันทีทันใด สอดคล้องกับแนวคิดของวันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531:11-14) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 5 ขั้นตอนซึ่งประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการแท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับก่อนหลัง
2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เมื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหาแล้ว ต่อไปคือการสืบสาวและแยกแยะ สาเหตุของปัญหาที่ลงความเห็นแล้ว ว่าเป็นปัญหาสำคัญอันดับแรก การทราบสาเหตุของปัญหาทำให้การแก้ปัญหานั้นตรงจุด
3. การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกวิธีการ และวางแผนในการแก้ปัญหาและการแก้ปัญหาแต่ละอย่างอาจแก้ได้มากกว่า 1 วิธี แต่ละวิธีอาจมีข้อดี และข้อเสียแตกต่างกัน จากนั้นจึงตัดสินใจว่าจะเลือกวิธีการไหน เพื่อนำไปสู่การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน ถึงแม้ว่าชนบทมีฐานะยากจน ขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวบ้านก็มีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุน และร่วมดำเนินงานได้ อย่างน้อยชนบทก็ยังมีแรงงานของตนเองที่สามารถเข้าร่วมได้ และบางแห่งนอกจากแรงงานแล้ว ชาวชนบทก็สามารถเข้าร่วมทางการเงินในกิจกรรมบางอย่างได้ การร่วมลงทุนและลงแรงหรือมีบทบาทหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำให้ชาวชนบทรู้จักคิดถึงต้นทุนและผลได้ต่างๆ และมีความสนใจระมัดระวังผลประโยชน์ โดยพยายามดูแลรักษากิจกรรมที่สร้างขึ้น เพราะเขามีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การติดตามผลมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาให้ทราบถึงความก้าวหน้า และสัมฤทธิ์ผลของการดำเนินงานในกิจกรรมด้านต่างๆ